MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE RHODODENDRONFORENING NR. 3 - November 2023 ÅRGANG 26

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Vi går igjen mot en ny vinter, og hagene våre stenges gradvis av for sesongen. De siste vintrene har ikke vært bare hyggelige for oss. Mange har opplevd å miste planter de har hatt i flere år, eller de har fått skader på planter som ellers har klart seg fint gjennom mange vintrer.
Klimaet er vanskeligere å skjønne nå, og av-og-på-vintrene med mildvær i januar og frost i mars er definitivt ikke noe å rope hurra for.
Jeg fikk en liten aha-opplevelse under årsmøtet på Elverum. Harald Aandstad viste oss rundt i den flotte hagen deres, og kom etter hvert til en død plante nederst i skråninga foran huset. Han sa omtrent dette: *Denne buska har stått uskadd i 14 år, men denne vinteren takka den for seg. Den var ikke hardfør nok likevel.* Dersom årsmøtet i Øst hadde vært i 2022, ville han trolig ha sagt følgende: *Denne planten er heilt hardfør, den har stått i 14 år uten en skramme!* To ulike utsagn om samme plante, og begge kunne vært korrekte – til rett tid. Slik kan virkeligheten endre seg fra det ene året til det andre. Det slo meg der og da at dette har jeg selv opplevd mange ganger. Jeg har drevet med hagebruk i 33 år. Jeg starta friskt ut som superoptimist og trodde at jeg skulle få til det meste. Respekten for det som tidligere var skrevet av erfarne folk, var fraværende. Et stort antall ulike planter, rhododendron og annet har jeg kjøpt, sådd, stukket og bytta til meg fra fjern og nær og planta ut i hagen. Veldig mye gikk fløyten i den første vinteren og havna i greinkverna. «Vi har hatt mye dyr kompost», pleier jeg litt friskt å si når vi har hagevandringer.
Men så var det de plantene som klarte den første vinteren. Og den andre, den tredje og så videre. Det tok ikke mange år før jeg – igjen vel friskfyraktig – fortalte hagegjester at den og den planten er heilt hardfør, den har stått her i årevis, ingen problem med den, nei! Heilt til jeg en vår fikk min egen «haraldaandstadopplevelse». Planten – eller plantene – som trivdes så uvanlig bra i Ålesund, nektet å bryte da våren kom, og nærmere undersøkelse viste at de ikke lenger var i live.
Noen ganger nekta jeg å godta det, det måtte være andre årsaker enn vinteren som lå bak. Nye planter ble kjøpt inn og planta ut. Noen år seinere havna også de i kverna. Dette reiser et interessant og nærmest eksistensielt spørsmål: Hvor lenge må en plante stå i hagen før en kan si at den er garantert sikker? 14 år var altså ikke nok hos familien Aandstad. Ville 20 år vært nok? 30? Den berømte rhododendronautoriteten Peter Cox i Glendoick i Skottland skrev i ei av bøkene sine følgende: Hvis en rhododendronart får store vinterskader bare hvert 25.–30. år, må den regnes som hardfør nok. Da mente han at det ikke var planten det var noe galt med, det var vinteren som var ekstrem.
Hvor mange av oss som kan operere med slike tidsperspektiv, er en annen sak, men han har kanskje et poeng? Vi vet jo alle at vintrer er forskjellige, og at det er flere faktorer enn den laveste temperaturen som er avgjørende. Det er forskjell på minus 20 i januar og minus 20 i oktober. Det første er normalt mange steder i Norge, det andre er krise for de fleste. Jeg tror faktisk jeg nå kan si at en plante som dør plutselig etter 15–20 år, har gitt meg så mye glede at jeg vil tilgi den at den avslutter sin gjerning. Jeg har også kommet dit hen at det å sage ned en stor plante som det ikke lenger er plass til, ikke er noen katastrofe, snarere en mulighet til å plante fem nye. Jeg gjorde faktisk nettopp det i august og er fornøyd med det. Det ble både mere ved og mere plass til nye planter.
En hage er en dynamisk organisme, og alder skal ikke undervurderes. Der jeg i yngre år irriterte meg grønn over en vinterdrept plante, er jeg nå mer filosofisk. Hvis ingen planter skal dø eller fjernes, vil hagen en dag ikke være hage lenger, men et kratt. Jeg har en gang besøkt en planteentusiast som hadde havna der, men som ikke så det selv. Dit vil jeg ikke komme. Om ikke de uforutsigelige vintrene rydder opp, vil jeg gjøre det selv.

Styrets sammensetning

Leder:
Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Styremedlem:
Anne Tafjord-Kirkebø
Strandbakken 15
5101 EIDSVÅGNESET
tlf 909 94 991
anne@brage.biz

Sekretær:
Per Anker Pedersen
Kringerudåsen 20
1445 DRØBAK
tlf 412 77 565
per-anker.pedersen@nmbu.no

Kasserer:
Jakob Roalkvam
Fisketjøn 7
4237 SULDALSOSEN
tlf 976 10 241
jakob.roalkvam@gmail.com

Nestleder:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Vest:
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:
Anne Brit Evensen
Heidalen 48
4844 ARENDAL
tlf 909 86 060
abevens@online.no

Leder Rhodo Øst:
Ole Petter Vik
Østenstadlia 3
1392 VETTRE
tlf 900 39 303
ole.vik@connect.no

Medlemsregister:
Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Webredaktør:
Asle Wiik Larsen
aslewl@gmail.com

Frøforvalter:
Svein Erik Tønnesen
tlf 473 78 523
sveinerik.tonnesen@outlook.com

INNHOLD

Per M. Jørgensen: Flere amerikanske overraskelser 4

Konstantin A. Cherezov: Artene i seksjon Therorhodion i naturen og kulturforsøk i hagen 6

Jakob Roalkvam: Karl Lalid 90 år – Karl og fjellskoghagen i Lalid 16

Ole Jonny Larsen: Innlandets største rhododendron? 22

Tor Jan Ropeid: Foreningstur til Irland 16.–20. april 2023 24

Tor Jan Ropeid: Årsmøtehelg 2.–4. juni 2023 på steder hvor folk sier rhododendron ikke kan trives.. 28

Ole Jonny Larsen: I hvilket fylke vokser det flest ville rhododendron? 30

Ole Jonny Larsen: Røsslyngjakt, høsten 2023 33

Nye medlemmer 35

FORSIDEFOTO: *Rhododendron* 'Hotei' er legendarisk. Den er vakker, men temperamentsfull. Det forstørrete gulfargete begeret gir blomsten ekstrasubstans. Les mer om denne og andre interessante sorter i Per M. Jørgensens artikkel «Flere amerikanske overraskelser». Foto: Terhi Pousi

BAKSIDEFOTO: For deltakerne på DnRs foreningstur til Irland sto planteopplevelsene nærmest i kø. I Mount Ushers Gardens traff vi på et nesten hundre år gammelt eksemplar av *Arbutus andrachne* (Greek Strawberry Tree) som hadde en usedvanlig dekorativ bark. Foto: Tor Jan Ropeid

Lapprosen

utgis av Den norske
Rhododendronforening
Postboks 1325 Marken, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i februar 2024. Stoff til nr. 1 må være redaksjonen i hende innen 12. januar 2024.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

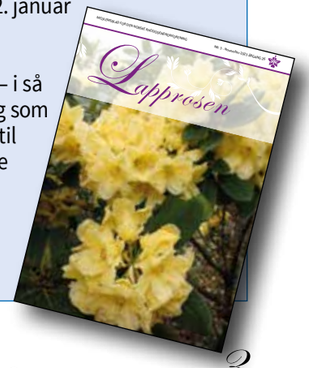

Flere amerikanske overraskelser

Tekst: Per M. Jørgensen

Fig. 1 Blomstrende 'Teddy Bear' Foto: Gerd Jørgensen

Her om året skrev jeg litt om en amerikansk yak-hybrid, 'Cupcake' som slo til for fullt bak min garasje. I år er det en annen fra dette impulskjøpet som har blomstret fint, **'Teddy Bear'** (Fig. 1), en plante kjent for sitt fine bladverk (Fig. 2). Den har en noe løsere og mer opprett vekst enn de fleste yak-hybrider, og krever derfor noe mer plass. Blomstervillig har den ikke vært, så de elegante, klokkeformete, svakrosa blomstene kom som en overraskelse. De blekner riktignok fort til hvitt og sitter i store blomsterstander. Hvorfor den i år kom til å vise sitt potensial i dette henseende, er litt uklart, men vi flyttet bort en naboplante så den fikk mer plass. Hvem som har krysset frem denne skjønnheten er usikkert. Men det var nok en i kretsen omkring norsk-amerikaneren Halfdan Lem i Seattle. Faren er en spesielt god form av *Rh. bureavii* som Lem hadde fått som frø fra England, som antakelig var en hybrid. Moren var utvilsomt *Rh. yakushimanum*.

De to andre som utmerket seg, var i samlingene på Milde der vi har hatt dem i omkring 25 år. Begge er kjent for å være tidlige i vekst og derfor vanskelige å lykkes med så langt nord. Åpenbart ledet den kjølige våren til at de kom senere i vekst, og det kan ha vært grunnen til at de ble så flotte i år. De to er **'Olympic Lady'** og **'Top Banana'**.

'Olympic Lady' (Fig. 3) er en krysning mellom *Rh.* × *loderi* 'King George' og den hvitblomstrende formen av *Rh. williamsianum*. Den ble fremkrysset av Endre Ostbo (1888–1958, Fig. 4) fra Medina på Olympic Peninsula i staten Washington, USA. Han er en mindre kjent norsk-amerikansk foredler som tilhørte kretsen omkring sin landsmann Halfdan Lem (1885–1969) fra Nordfjord. Ostbo var en bondesønn fra Østbø i Surnadal som utvandret til Amerika i 1912, året etter Lem. Han var utdannet som smed og hadde flere ulike jobber før han i 1917 ble ansatt som gartner i anlegget hos James Clapp i Medina. Det trivdes han med, særlig ble han opptatt av *Rhododendron*. I 1927 begynte han for seg selv med egen planteskole der han skapte mange gode sorter som ledet til at han fikk American Rhodendron Society's gullmedalje. Vi har dessverre bare 'Olympic Lady' av hans sorter, en av de få som har nådd Europa. Denne har blomstret jevnlig og stadig rikere hvert år i senere tid, men det tar nok noen år før den blir oversådd av sine vakre hvite blomster som dufter, og så har den en sånn flott avrundet vokseform som den har arvet fra sin mor. Der finnes også en rosablomstrende variant, så den vi har, burde hete 'White Olympic Lady', et uregistrert navn den iblant selges under. Bare i særlig kalde vintre har vi merket frostskader, så det er en sort som kan anbefales på våre breddegrader.

'Top Banana' (Fig. 5) kommer også fra Stillehavskysten, og vi vet hvem foredleren er, den velkjente William Whitney (1894–1973). Han var spesielt opptatt av å skape gode gulblomstrende sorter. Han etterlot et stort felt med slike der hans etterfølger Anne Sather valgte ut den beste og markedsførte den under dette navnet. Men hun visste ikke hvem foreldrene var. Åpenbart har Whitney forsøkt å forbedre den vakre, men temperamentsfulle **'Hotei'**

Fig. 2 Blomsterklase i sent stadium der det vakre bladverket hos 'Teddy Bear' kommer til syne. Foto: Gerd Jørgensen

Fig. 3 Blomsterprakten hos 'Olympic Lady' på Milde våren 2023 Foto: Katarina Jørgensen

(se forsiden i dette nummeret av *Lapprosen*), den beste gulblomstrende sorten på den tiden. Men hva han krysset med, er ukjent. Resultatet er en sort med intenst gule blomster som ble en umiddelbar suksess. Men etter hvert kom det meldinger om problem. Den måtte ha ekstremt god drenering og var lite

Fig. 4 Endre Ostbo da han mottok gullmedaljen fra ARS i 1957. Fotograf ukjent.

Fig. 5 'Top Banana' med knallgul blomsterprakt
Foto: Gerd Jørgensen

resistent mot soppangrep. Så kom den tidlig i vekst og fikk dermed lett frostskader om våren. Jeg var derfor i tvil om vi burde plante den, men ble overbevist av Harold Greer da han var her, og det viste seg at den ikke var så vanskelig som ryktene ville ha det til. Men den fryser av og til tilbake om våren og har lett for å få tegeangrep. I år ser den ut til å ha klart seg bra og viser sin prakt. Men det er neppe en sort som har en fremtid i norske hager. Heldigvis er det siden kommet flere gode gulblomstrende sorter. Hans Hachmann i Holstein har for eksempel lyktes bra med sin **'Goldkrone'** (Fig. 6) og liknende sorter. Den passer vårt klima bedre, men den har mindre intenst gule blomster. Dette har han klart uten å bruke 'Hotei', som nok er opphavet til mange av de problem som dens avkom viser. Han syntes selv at den kunne ha vært enda gulere i fargen.

Takksigelser: Som vanlig har min kone Gerd og Arboretets Terhi Pousi vært uvurderlige støttespillere under arbeidet med artikkelen. Jeg vil også takke mine døtre Katarina og Cecilia for bilder og hjelp med å finne data om Ostbo.

Fig. 6 'Goldkrone', Hachmanns hardføre sort
Foto: Terhi Pousi.

Kilder

Cox,P. & K.N.E. (1998): Encyclopedia of rhododendron hybrids. Batsford.
Jørgensen, P. M. (2021): Harold Eldon Greer (1945-2021). En amerikansk rhododendronlegende. Lapprosen 24 (3): 4–7.
Jørgensen, P. M. (2022): 'Cupcake', et yak-kupp. Lapprosen 25 (3): 8–9.
Jørgensen, P.M. & Larsen, O.J.: Halfdan Lem, the man and his hybrids. Rhododendrons, Camellias & Magnolias: 47–55.
Nelson, S. (2001): The Pacific coast rhododendron history – the breeders, collectors. Portland, Oregon.

Artene i seksjon

Therorhodion i naturen og kulturforsøk i hagen

Tekst og foto: Konstantin A. Cherezov. Oversatt fra engelsk av Ole Jonny Larsen

Ole Jonny Larsen: Innledning
Denne artikkelen handler om plantejakt i russisk natur etter artene i den lille og spesielle Therorhodion-gruppa. Det gjelder bare to arter og en underart av den ene. Artene er *Rhododendron camtschaticum* med underarten *Rhododendron camtschaticum* ssp. *glandulosum*, og *Rhododendron redowskianum.* Alle er løvfellende. Det har lenge vært en diskusjon blant botanikere om disse plantene egentlig er *Rhododendron* eller ikke. De har tidligere vært skilt ut som ei egen slekt med navnet *Therorhodion*. I seinere år har det stort sett vært konsensus om å la dem tilhøre Rhododendronslekta, og de er da plassert i en egen underslekt som kalles Therorhodion.
Rhododendron camtschaticum er godt kjent og dyrkes i mange hager i landet. Den er svært hardfør og lett å ha i kultur. Frøa gir reint avkom om en sår dem. Rotskudd kan deles enkelt fra og bli nye planter. Det finnes en variant med hvite blomster. Ellers er blomsterfargen variabel i spekteret lys rosa over mot rødt.
Underarten *Rhododendron camtschaticum* ssp. *glandulosum* har vært svært sjelden i kultur både i Norge og ellers i Europa og USA. Dette kan endre seg nå nettopp fordi artikkelforfatteren Konstantin Cherezov har samla inn frø fra naturen som har blitt spredt blant samlere i andre land. Den finnes i noen få hager i Norge og ser så langt ut til å være grei å dyrke.
Rhododendron redowskianum har vist seg langt vanskeligere å dyrke og finnes knapt i kultur i hager. Frø har også blitt spredt av denne arten i seinere år, så den kan muligens komme inn i hagene våre etter hvert.

Fig. 1 Typisk Kamtsjatka-landskap: Vilyuchinsky-vulkanen (2173 m)

Når jeg tenker over min veg inn i rhododendronverdenen, innser jeg at jeg ikke begynte med de enkleste artene. Som oftest passa de artene jeg var interessert i mer i fjellhagen enn i den åpne delen av hagen med trær og større busker. Likevel ga dette meg mulighet til å opparbeide erfaringer som gjorde dyrking av andre arter enklere. De artene jeg først fikk interesse for, var de små løvfellende plantene i Therorhodion-seksjonen, planter som vokser i store deler av det østlige Russland.

Den første av disse artene er nærmest en karakterart for Kamtsjatka-halvøya. Vi snakker da om *Rhododendron camtschaticum*, som var den første rhododendronen jeg ble kjent med. Denne arten vokser over store områder i det østlige Russland, både på fastlandet og på øyer, og ellers i det nordlige Japan, på øygruppa Aleutene og i Nord-Amerika.

Jeg hadde hatt den i hagen i flere år, men det var først i 2018 at jeg jeg fikk se den i naturen. Jeg var da med på å planlegge en gruppetur til Kamtsjatka for å oppleve vulkaner og ellers få tilgang til havet, noe som ikke var så vanlig for en som bor midt inne på det eurasiske kontinentet. Turen ga meg mulighet til å få oppleve den alpine lavatundraen, og å fiske og svømme i havet. Nå skulle det vise seg at planlegging er en ting, men naturen vil oftest også ha et ord med i laget. Alle i gruppa var på Kamtsjatka for første gang. Og til tross for at vi hadde erfaring fra mange turer i krevende og kalde fjellstrøk, hadde vi venta en mer gjestmild mottakelse fra halvøya enn vi fikk.

Fram til startpunktet ved foten av Gorely-vulkanen på 1799 meter kjørte vi med i en stor firehjulstrekker og innleid sjåfør. Vegen var så grov at han måtte redusere trykket i dekka for at vi skulle få en noenlunde behagelig kjøretur. Fjellet tok imot oss med iskaldt vær og kraftig regn. Vi måtte laste av bilen og umiddelbart sette opp telt i regnet, ikke akkurat en drømmestart på en krevende tur. Det regna hele natta, men da vi våkna hadde vinden blåst uværet bort og det var klar himmel over oss. Dagens plan var å bestige Gorely-vulkanen som en oppvarming og en måte å bli kjent med naturen og hverandre.

For meg som plantelsker var selvsagt den lokale floraen svært interessant. Faktisk ligner det generelle klimaet på Kamtsjatka det jeg har hjemme der jeg bor i byen Kirov på vestsida av Uralfjella. Det høres kanskje rart ut at et kontinentalt klima med sterk sommervarme og kalde isvintrer har noe til felles med ei halvøy i Stillehavet, men lengden på de kalde og varme årstidene, temperaturene og snømengdene er ganske like. Dette indikerer at planter fra Kamtsjatka også kan trives i min egen hage.

Vi kom oss greit opp til toppen av vulkanfjellet og hadde en fantastisk utsikt over et stort og vilt fjellområde. Sola kom akkurat ut av skyene bak oss og lyste opp det nakne og øde landskapet, fremdeles med mye snø fra vinteren. Den ruvende toppen av Vilyuchinsky-vukanen på 2173 meter var ikke langt unna. Vi kunne tydelig se de karakteristiske dampsøylene komme ut av sprekker i fjellet. Alt til sammen ga en uvirkelig følelse, som å være utenfor verden, ingen mennesker, ingen dyr, ingen fugler…

Fig. 2 På toppen av Gorely-vulkanen (1799 m)

Fig. 3 *Rhododendron aureum*

Fig. 4 *Campanula chamissonis*

På vegen ned fikk vi mulighet til å studere vegetasjonen og de hardføre plantene som lever i det utfordrende miljøet. Jordsmonnet består først og fremst av lavaslagg, men et tynt jordlag dekket dette på flere steder, og der hadde planter klart å etablere seg. Mellom store steiner vokste vakre eksemplar av *Rhododendron aureum.* En lokal fjellprydart, *Diapensia obovata,* dekket bakken som et teppe mellom dvergviere og ulike lave stauder. Noen steder der slike «tepper» av ulike arter møttes, vokste de gradvis over i hverandre. Foruten den nevnte fjellpryden var det her *Pieris nana* (tidligere *Arcterica nana*) og *Vaccinium vulcanorum*, en slektning av vanlige blåbær. Den korte sommeren var allerede i ferd med å forlate området, og nesten ingen planter hadde lenger blomster. Eneste unntak var *Campanula lasiocarpa* og *Campanula chamissonis* (to arter i klokkefamilien), og *Lagotis glauca,* en hardfør staude med blå blomster fra Sibir og Alaska.

Fig. 5 *Lagotis glauca*

Det blåste sterkt på toppen av vulkanen, og skyene ble mørke igjen, men ikke verre enn at vi kunne se den blå innsjøen i bunnen av krateret. På vegen ned igjen, i ei skråning med torvjord, fant jeg en interessant plante i lyngfamilien. Den var full av frøhus og lett å identifisere som *Harrimanella stelleriana* (en slektning av vår egen moselyng, *Harrimanella hypnoides*, tidl. *Cassiope hypnoides*). Jeg samlet inn frø, og planten har siden vokst i hagen min på en nordvendt haug bygd av torvblokker.

Fig. 6 Stien til Mutnovsky-vulkanen var ennå med snøflekker.

Neste dag var det på med ryggsekker, fra nå av måtte vi gå. Første mål var Mutnovksy-vulkanen med høyde på 2 322 m. Veien gikk gjennom et nakent landskap der det ennå lå is og snøflekker. Jeg undret på hvilke spennende planter som ennå lå under snøen der, og om de ville rekke å blomstre og sette frø i løpet av den korte sommeren. I slike områder er det ikke uvanlig at plantene bare lykkes med frøsetting i enkelte somrer. Jeg var selvsagt bekymra for om hovedtemaet for denne artikkelen, *Rhododendron camtschaticum*, ville rekke å blomstre dette året. Det så ikke sannsynlig ut med de store snømengdene rundt oss, og når vi i tillegg visste at sommeren 2018 så langt hadde vært uvanlig kald, var det absolutt grunn til pessimisme.

Fig. 7 Mutnovsky, vulkankrateret

Da vi kom fram til leirstedet, fikk vi høre at det var sett flere bjørner i området, og vi fikk også høre at det var uvær i vente. Vi sjekka nyhetene på radio, og de opplyste at ikke mindre enn to tropiske sykloner var på veg inn fra Stillehavet og rett mot Kamtsjatka! Ingen av oss hadde erfaring med dette, og vi var ikke særlig høye i hatten da natta nærma seg og vinden økte på. Flere turister ble evakuert, men vi valgte å bli i telta og satse på at vi klarte oss til uværet var over.

Det ble tre forferdelige dager og netter i teltet. Teltduk revna, teltstenger knakk, og alt måtte repareres innenfra med det vi hadde til rådighet. Toalettbesøk måtte skje krypende utenfor teltet, og hele tida fossa regnet ned. Vi angra nok på at vi hadde blitt værende i leiren, men det var for seint å endre på da uværet slo ned over oss. Da det endelig var over, fikk vi høre at ei jente hadde mista livet. Hun hadde blitt hengende etter gruppa hun var i, mista kontakten og hadde frosset i hjel. Det lærte oss ei lekse om å ha respekt for elementene og ikke overvurdere egne evner. Men vi ble enige om å fortsette turen etter planen.

Etter tre døgn i leiren og trøtte av å ligge i telt, var det godt å komme ut i sola og strekke på beina. Vi besteg mange små topper i nærheten og hadde også en dagstur til Mutnovsky-vulkanen. Denne er kjent for å ha veldig aktiv fumarolaktivitet. Fumaroler er åpninger i jordskorpa der det strømmer opp damp eller gasser som karbondioksid, svoveldioksid, saltsyre og hydrogensulfid. Fumaroler finnes gjerne nær større vulkaner.

Fig. 8 Fumarol

Fig. 9 Svovelelver

Fig. 10 Vulkannaya-elva ved foten av Mutnovsky-vulkanen

Tilbake i den nye campen var det rett ned på knærne og fotografere alle de interessante plantene som vokste i området. *Castilleja pavlovii* (snylterot), *Pennellianthus frutescens* (kjempe), *Micranthes merkii* (grannsildre), *Salix reptans* (vier), *Oxytropis kamtschatica* (markmjelt), *Anemonastrum villosissimum* (anemonesøster), *Veronica grandiflora* (veronika) og *Primula cuneifolia* var bare noen av dem. Spesielt interessant var en hybrid mellom aleutikablålyng og vanlig blålyng (*Phyllodoce aleutica × Phyllodoce caerulea*), den siste vokser også i Norge. Vi var virkelig heldige som fikk oppleve alle disse plantene akkurat da de var i blomst, og det ble mange bilder. Det hadde vært fint om jeg hadde kunnet samle frø, men det var for tidlig i sesongen for de fleste.

Fig. 11 Hybriden *Phyllodoce aleutica × Phyllodoce caerulea*

Fig. 12 *Phyllodoce aleutica*

Fig. 13 *Phyllodoce caerulea*, blålyng

Rhododendron camtschaticum

I dette området var det vi endelig fant en av denne fortellingens «hovedaktører» – *Rhododendron camtschaticum*. Jeg hadde venta at de skulle ha modne frøhus, tross alt var vi i slutten av august, og høsten nærma seg, men plantene hadde akkurat kommet i blomst! De var overraskende små, ingen var over 15 cm, og de danna tette tuer. Alle var fullt eksponert for sola, og de hadde bare konkurranse av lavt gress. Jorda de vokste i, så ut til å ha god drenering.

Fig. 14 - 16 *Rhododendron camtschaticum* på Kamtsjatka-halvøya

Vi fant *Rhododendron camtschaticum* på flere ulike steder, og alle var så vidt i gang med blomstring, og vi innså etter hvert at blomstrende busker i slutten av august ikke var uvanlig i dette området, men like fullt var det overraskende.

Andre attraksjoner i området som vi besøkte, var bad i varme kilder og en klatretur til toppen av Avachinsky-vulkanen (2 741 m). Toppen av vulkanen hadde fått et tynt islag etter det nevnte uværet, så det var ingen lett jobb å komme seg heilt opp uten stegjern under skoene. Utsikten fra toppen var selvsagt fantastisk, men mer imponerende var varmen og dampen som steig opp fra krateret og ga oss følelsen av å være i en badstue. En merkelig, men også fascinerende opplevelse på toppen av et fjell der vi ellers ville forvente kald vind.

På seinere turer til Sakhalinøya i 2021 og til Kurilene i 2022, fant vi *Rhododendron camtschaticum* flere ganger. Blomsterfargen varierte, og jeg samla inn flere planter som varierte både i farge, størrelse og vekstform. Her bør det nevnes at typeeksemplaret (den planten den ble først beskrevet ut fra av botanikere) er en relativt høy busk på ca. 50 cm som ikke har rotskudd slik vi normalt er vant til med denne arten.

Andre gang jeg så *R. camtschaticum* i naturen var altså på en av mange Kuriløyene i 2022. Her vokser arten i den subalpine sonen på de bratte vulkansidene. Det er mer enn 150 vulkaner på Kurilene, og 39 av dem er aktive.

Fig. 17 Burevestnik-vulkanen (1 427 m), typisk habitat for *Rhododendron camtschaticum* på Iturup-øya

Enhver gaid du spør om råd, vil si at på Kurilene må du alltid ha med deg våpen, og helst også en hund som kan varsle om fare, og da særlig fra bjørner. Og vi fikk fort lære at det ikke var spøk. På Iturup-øya var jeg med i ei gruppe botanikere som skulle bestige Baransky-vulkanen på 1 125 m. På vegen opp til startpunktet hoppa plutselig en bjørn ut fra buskene rett foran bilen. Det var ikke tvil om at den mente at vi ikke hadde noe i området å gjøre! Turister vi møtte senere kunne fortelle om lignende opplevelser.
Vi var heldige og gikk sammen med en turistgruppe som hadde en gaid med gevær, men jeg kan ikke nekte for at angsten lå på lur da vi gikk gjennom uoversiktlig skogsterreng på vegen ned igjen.

Fig. 18 Utsikten fra toppen av Baransky-vulkanen (1 125 m) på Iturup-øya

Rhododendron camtschaticum var spesielt vakker i dette området, der den vokste mellom steinene i rasmarkene på sidene av vulkanen. Blomstene var som et rosa teppe over heile landskapet, iblant miksa med de hvite blomstene av kantlyngen *Cassiope lycopodioides.* som lett kunne forveksles med steiner på litt avstand.

Fig. 19 *Cassiope lycopodioides* under krateret til Baransky-vulkanen

Lenger nede på vulkansidene vokste ulike trær som *Alnus kamschatica* (or), *Quercus crispula* (eik), *Acer miyabei* (lønn), *Larix cajanderi* (lerk), *Kalopanax septemlobus* (mongolaralia) og dessuten mange bregner, *Osmunda japonica, Blechnum* og *Plagiogyria matsumurana* for å nemne noen. Busker som hortensia (*Hydrangea petiolaris*), krossved (*Viburnum wrightii*) og kristtorn (*Ilex sugerokii*), var også representert, samt en lite kjent løvfellende rhododendron, *Rhododendron pentandrum.* Stauder fra slektene *Trillium* (treblad), *Erythronium* (hundetann), *Paeonia* (pion) og *Diphylleia* (skjelettblomst) vokste i skogbunnen mellom trærne.

Fig. 20 *Rhododendron pentandrum*

Gjennom heile turen på Kuriløyene hadde vi nydelig vær. Det er slett ikke noe en kan forvente der, men det ga glimrende forhold for plantestudier. Da vi kom høyere opp mot kraterkanten, dominerte lavtvoksende busker. Her fant vi blant annet flere potentilla-arter (*Potentilla* sp.), *Kalmia procumbens* (greplyng), *Bryanthus musciformis* (en lite kjent lyngplante), *Arcterica nana/Pieris nana* (dvergbusk som kan dyrkes i Norge), *Gaultheria miqueliana* (myrtelkrukke), *Elliottia bracteata* (løvfellende buskarten *Elliottia pyroliflora* er kjent og dyrka i Norge) og *Phyllodoce aleutica* (en blålyngart med gule blomster).

Blant alle disse flotte plantene var det likevel *Rhododendron camtschaticum* som stakk seg ut. Den vokste i flere ulike miljø, både i gressleier og i rasmark og så ut til å trives på de ulike biotopene som blant annet omfatta varme kilder og dammer med en lys turkis fargetone. Som kjent er denne arten også lett å tilfredsstille som hageplante bare den får nok lys og det ikke blir for varmt, en tilpassingsevne den tydeligvis har tatt med seg fra naturen. Dette har jeg måttet ta hensyn til når jeg har villet dyrke den i hagen min hjemme ved Uralfjella.

Fig. 21 *Rhododendron camtschaticum* i fumarolområde på Baransky-vulkanen

Fig. 22 Noen fargeseleksjoner av *Rhododendron camtschaticum*

Fig. 23 Naturlige fargevariasjoner hos *Rhododendron camtschaticum* fra Kamtstjakta

Jeg har lyktes godt med dette, og plantene kvitterer hvert år med rik blomstring, gjerne samtidig med blålyng (*Phyllodoce*), *×Phylliopsis* (en lyngplantehybrid) og dvergkalmia (*Kalmia microphylla*). Etter at jeg kom hjem fra turen, sendte en god plantevenn meg dvergformer av *Rhododendron camtschaticum* fra det nordlige Kamtsjatka, og disse har vist seg å være svært verdifulle hageplanter da de beholder den kompakte vekstforma også i hagen. Planter med hvite blomster finner en nå og da i naturen, seinest i 2022, og disse er også populære hageplanter.

R. camtschaticum* ssp. *glandulosum

Når vi snakker om artene i Therorhodion-seksjonen, må enda en variant nevnes, nemlig underarten *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum* (tidligere regna som en egen art, *Therorhodion glandulosum*). Rhododendronplanter fra de østligste delene av kontinentet reiser mange taksonomiske spørsmål. Det er tradisjonelt antatt at *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum* er en variant som er prega av et mer krevende klima enn den vanlige typen, og at det den geografiske utbredelsen av dem er vanskelig å definere klart. Samtidig er de ikke funnet å overlappe hverandre, og det er ikke funnet tegn på mellomformer. I litteraturen anføres gjerne små detaljer som bladlenge, forholdet mellom lengden på kronlappene, hår eller ikke hår på kanten av disse og *særlig* klebrige kjertelhår; 'glandulosum' betyr da også 'med kjertelhår', og kjertelhår har alltid en liten klebrig dråpe ytterst. Disse kjennetegna varierer imidlertid mye. Et tydeligere kjennetegn er nok at *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum* er klart lavere og tettere i vekst. Den er også vanskeligere å trekke opp fra frø.

Om en legger sammen mange genetiske analyser som er gjort av de to underartene, er konkusjonen at de er så forskjellige at de kvalifiserer for ulik underartsstatus. Studier fra sentrale og nordlige deler av Kamtsjatka støtter dette. Det samme gjør undersøkelser foretatt i sørlige deler av Kamtsjatka og på Commonder-øyene i havet øst for Kamtsjatka.

Fig. 24 *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum* i Nord-Kamtsjakta

Fig. 25 *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum* i Magadan-regionen
Foto: Marina Voroshilova

Fig. 26 *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum*, Chukotka-halvøya Foto: Sergey Rybalkin

Jeg ble først oppmerksom på *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum* på et bilde i en artikkel om urbefolkninga på Chukotka-halvøya heilt nordøst i Russland. Store blomster lå som et tett teppe utover tundraen og var veldig fascinerende, og jeg fikk virkelig lyst til å bli kjent med denne planten selv. Muligheten til det fikk jeg i august 2022.

Jeg var deltaker i ei turistgruppe som møttes på Staritsky-halvøya ved Okhotskhavet, en såkalt randhav mellom Kamtsjatka-halvøya og det russiske fastlandet. Her må det nevnes at i dette området er det ofte svært krevende å ta seg fram. Dette skyldes først om fremst de tette bestandene av den kompakte dvergfurua (*Pinus pumila*) som dekker enorme områder som nærmest er ugjennomtrengelige. Vi fikk noe hjelp av vandrestier som var anlagt for turister, men det var dessverre altfor få av dem. Heldigvis var det åpne områder uten dvergfurukratt, og da fikk vi oppleve den lokale floraen. Arter som *Arctous alpina* (rypebær), *Rhododendron decumbens* (en dvergutgave av finnmarkspors), *Empetrum stenopetalum* (en kreklingart), *Salix magadanensis* og *Salix sphenophylla* (lavtvoksende vierarter), *Cassiope ericoides* (kantlyng) og hybriden *Cassiope × anadyrensis*, *Vaccinium vulcanorum* (en art av blåbær), *Dryas ajanensis* (en art av reinrose) og *Claytonia soczaviana* (kildeurtfamilien). Alle vokste på tørr og steinete jordbunn med god drenering. Flaks gjorde at vi klarte å forkorte turen kraftig fordi vi kom oss forbi et lavvannsområde på fjære sjø.

Fig. 27 Typisk kystlandskap ved Okhotskhavet

Vi besøkte som nevnt Chukotka-halvøya i august, så vi fikk ikke med oss vårblomstringa, som garantert hadde vært fantastisk. Til gjengjeld fikk vi oppleve plantene i den fasen de har modne bær og frøhus, og det var absolutt ikke noe stort tap, selv om *Rhododendron camtschaticum* ssp. *glandulosum* og *Dicentra peregrina* (samuraihjerte) fremdeles hadde blomster.

Plantene vi fant av ssp. *glandulosum* her, stemte godt med de vanlige botaniske beskrivelsene, og ingen var over 10 cm. Alle spredte seg tydeligvis utover med et nettverk av underjordiske utløpere og la på den måten etter hvert beslag på et ganske stort område som da egentlig er en enkelt plante. Vi tok mange bilder, og til alt hell var frøa allerede modne. Ordet *glandulosum* (eg. med kjertelhår med klebrig sekret) passa for øvrig godt til plantene. Hender, klær og utstyr var alle klebrige etter frøinnsamlingsjobben. Både blad, tynne greiner og frøhus var dekt av slike kjertelhår som samtidig fungerte som svært effektive fluefangere. At det var dumt å samle frøhusa og andre plantedeler i samme pose, skjønte jeg først seinere. Da jeg skulle åpne dem igjen, var alt blitt til tett klump, og det ble litt av en jobb å skille ut frøa!

Fig. 28 *R. camtschaticum* ssp. *glandulosum*, Magadan-regionen

Med tanke på å dyrke denne underarten i hager, vil jeg spesielt nevne jorda de vokste i her. De fleste steder i Magadan-regionen er jordsmonnet tynt, har høy surhetsgrad og veldig lite organisk og mineralsk materiale. Tundrajord har i praksis nesten ikke humus. Partikler av oppsmuldra dødt lav blanda med halvkomposterte rester av planter ligger direkte på steiner og grus av ulik størrelse. (Forsøk på dyrking i Norge har vist at plantene vokser greit, men langsomt på jord som er en miks av veksttorv og finknust singel.) I min hage i det kontinentale Russland med høye temperaturer om sommeren vokser disse plantene best på nordsida av et alpinbed. Jeg prøver å finne de kjøligste og best drenerte stedene for å skape forhold som minner om slik de har det i naturen. Jeg har plassert dette bedet på nordsida av huset der snøen ligger lengst om våren. De begynner da vekstsesongen i siste del av mai, ca. tre uker før det skjer i naturen, og vekstsesongen blir da ganske lik på de to stedene.

Rhododendron redowskianum

Til slutt vil jeg omtale den mest spesielle og sjeldne arten i Therorhodion-seksjonen, nemlig *Rhododendron redowskianum*. Dette er en løvfellende plante der blomsterstilkene blir fra 8–20 cm høye, mens blada kun står et par cm opp fra bakken. Den vokser oftest tett sammen med andre krypende busker, og alltid i fjellområder med våte rasmarker og tundra. Utbredelsesområdet er ganske stort i det østlige Russland, men den er likevel vanskelig å finne. Utenom Russland finnes den også i Kina og på den koreanske halvøya.

Et sentralt spørsmål om *R. redowskianum* er hvordan den har oppstått. I et kjent verk fra 1968 foreslår botanikeren Boris Aleksandrovich Yurtsev at den har utvikla seg fra *R. camtschaticum* ved at kyst- og innlandspopulasjoner av denne arten ble atskilt langt tilbake, og at den kontinentale populasjonen etter hvert «ble til» *R. redowskianum* mens *R. camtschaticum* forble en typisk kystplante. *R. redowskianum* vokser ikke i det nordøstligste hjørnet av Russland, slik *R. camtschaticum* gjør, og arten kryssa heller aldri landbroa over Beringstredet slik *R. camtschaticum* gjorde og spredte seg til bl.a. Alaska.

Rhododendron redowskianum er, til tross for stor utbredelse, en vanskelig tilgjengelig art i russisk natur. Dette er nok hovedårsaken at den er så lite kjent, både i botaniske hager og i private samlinger. Jeg hadde lenge vært opptatt av å endre på dette, og i august 2016 reiste jeg til det østlige Russland for å finne arten og samtidig få vandre gjennom de vakre og ville fjellområdene der den vokser.

Vi var fem personer i gruppa, og planen var å bestige fjellryggen Dusse-Alin i Khabarovsk-territoriet. Vi fløy over nesten heile det russiske territoriet og landa i byen Khabarovsk der vi leide bil for å kjøre de 70 mila til landsbyen Briakan nord i regionen. Der måtte vi over på en firehjulstrekker for å komme videre på grove skogsveier og krysse elver før vi nådde stedet der vi kunne ta beina fatt. Alt i alt tok det oss tre dager gjennom svært krevende terreng med skyer av mygg og fare for å møte bjørner før vi endelig kom fram til selve startpunktet for turen opp i Dusse-Alin-fjellområdet.

Skogene vi gikk gjennom var uten menneskelige spor, og graner med blå nåler var spesielt vakre. De vanligste trærne i skogen vi gikk gjennom var ajangran (*Picea ajanensis*), kajanderlerk (*Larix cajanderi*) og steinbjørk (*Betula lanata*). Disse artene dominerte vegetasjonen i taigaområdet her øst, og de vokste også opp langs fjellsidene, heilt opp til det lavere subalpine området. I dalbunnen vokste vieren *Salix arbutifolia* og mongolpoppel (*Populus suaveolens*).

I ettertid har vi vurdert disse tre dagene som de mest strevsomme vi noen gang har hatt av alle turene vi ha deltatt på. Og aller verst var det å trenge gjennom kratta av dvergfuru *Pinus pumila.* Da må jeg også legge til at vi bar hver vår ryggsekk på 25 kilo. Noen ganger brukte vi en heil time på å forsere bare 300–400 meter.

Fig. 29 Nesten ugjennomtrengelig kratt av dvergfuru (*Pinus pumila*)

Denne typen vegetasjon er typisk for de fleste områder i det østlige Russland, men en må gjennom dem for å kunne begynne oppstigning til de fjellområda vi egentlig ville besøke, og det er nok den viktigste grunnen til at disse regionene er så lite utforska botanisk.

På slutten av den tredje dagen møtte vi plutselig mennesker. Det viste seg at det ganske nylig var etablert en turistleir ved foten av den berømte fjellrekka. De turistene vi møtte hadde alle blitt frakta dit med helikopter, og de så på oss, som hadde tatt oss fram til fots, nærmest som helter.

Dusse-Alin-ryggen var virkelig en slags «tapt verden». Den er etter hvert blitt berømt for sin skjønnhet og sin nærmest uberørte natur. Selve ryggen har skarpe tinder og stupbratte sider. Store fjellvann har blitt utforma gjennom tidene, og Medvezhye-sjøen på 1600 m er regna for selve juvelen i området. På russisk kalles den bjørnesjøen. Da vi så opp på fjellryggen vi måtte passere neste dag, var det med blanda følelser, men vi ble forsikra om at det var lagt ut tau til å holde seg i på de verste plassene.

Fig. 30 Dusse-Alin-fjellryggen

Neste dag hadde regnet som hadde fulgt oss de siste dagene, stoppa, og det ga optimisme for videre framdrift. På den lange vegen hit hadde det vært lite variasjon i floraen, men nå dukket nye og spennende arter opp. Tre ulike arter kantlyng, *Cassiope tetragona, Cassiope ericoides* og den sjarmerende *Cassiope redowskii* vokste langs stien vi fulgte. Dessverre måtte vi gå raskt fram, og det ble altfor lite tid til å studere plantene i detalj, men jeg hadde håp om at vi kunne stoppe og samle frø på vegen tilbake.

Fig. 32 Kveldssol og *Rhododendron aureum* ovenfor Medvezhye-innsjøen

Fig. 31 *Rhododendron redowskianum* i dalen ved Medvezhye-innsjøen

Av andre arter i området fant vi *Galium verum* (myske), *Orostachys spinosa* (bergknapp), *Angelica saxatilis* (kvann), *Pulsatilla ajanensis* (kubjelle), *Trollius riederianus* (ballblom), *Astrocodon expansus* (en art i klokkefamilien), *Aconitum ajanense, Aconitum baburinii* (arter i hjelmslekta), *Saxifraga laciniata, Saxifraga stelleriana* (sildrearter), *Minuartia macrocarpa* (arve), *Oxytropis pumilio* (markmjelt), *Cryptogramma raddeana* (hestespreng), *Saussurea soczavae, Saussurea tilesii* (tistelarter), *Viola brachyceras* (fiol) og mange andre.

Vi kom velberga over ryggen og endte opp ved den vakre Medvezhye-innsjøen. Hele vegen ned på den andre sida hadde vi hatt følge av *Rhododendron redowskianum* i full blomst! Trolig hadde snøen smelta ganske nylig på den nordvendte sida av fjellet og derved utsatt blomstringa.

Det var mitt første møte med *R. redowskianum,* og det viste seg at mange av plantene som her vokste i varmere leier, hadde modne frøhus. Plantene så ut til å vokse i torvjord og de danna store grupper uten særlig konkurranse, noe som så lave planter nok krever for å kunne trives.

I samme område vokste også *Rhododendron parvifolium* var. *alpinum* (Russiske botanikere regner *R. parvifolium* for å være en egen art, men de fleste andre ser på det navnet som et synonym for *Rhododendron lapponicum.*). Denne varianten av arten er ganske tettvokst og har ganske små blad. Den regnes for mye enklere i kultur enn den skandinaviske typen (lapprosa).

Vi slo opp telta ved utløpet av vannet og nøt solnedgangen som speilte seg i vannflata. Noen av deltakerne plukka sopp og bær som litt seinere ble til soppsuppe og smørbrød med nyrørte blåbær. Frø av *Rhododendron redowskianum* ble selvsagt samla inn, og også av andre arter. På vegen tilbake besøkte vi flere andre vakre steder, og kanskje var turen gjennom dvergfurukrattet *litt* lettere denne gangen fordi vi hadde lyktes med å finne de artene vi hadde håpa på?

Erfaringer med å dyrke *Rhododendron redowskianum*

Jeg har hatt denne arten i kultur noen år og vil gjerne bringe videre noen erfaringer. Og det kan nevnes med en gang at den ikke er av de letteste! Når en sår frø av *R. redowskianum*, vokser den veldig langsomt det første året og må passes på hele tiden. De små plantene er særlig utsatt for soppangrep.

Jeg sår både denne arten og de andre Therorhodion-artene i en blanding av rein naturtorv (uten gjødsel og andre tilsetninger) og perlite, normalt 50 % av hver, men for *redowskianum* gjerne en enda større prosent perlite. (Perlite selges i hagesenter og skal fuktes før bruk.) Såjorda må være fuktig, men ALDRI bli veldig våt!

Etter min erfaring er *R. redowskianum* ikke vanskelig å dyrke i min hage i det indre av Russland. Men det er viktig å velge rett dyrkingsmedium. Plantene tåler ikke jord som er full av vann og må derfor ha et voksested med perfekt drenering. En blanding av veksttorv, grov grus og fingradert singel vil være et godt vekstmedium.

Fig. 33 Frøplante av *R. redowskianum* i min hage

Fig. 34 *Rhododendron redowskianum* Tegning av Vera Yermak

Som sluttkommentar vil jeg oppfordre leserne til å prøve disse artene i hagene sine. Alle har stor dyrkingsverdi og en fine tilskudd til hagefloraen. Hver vår når de våkner, kan de minne oss om de fremmede og ville områdene de vokser på i naturen med sine høye fjell, lavamarker og vulkaner.

Ole Jonny Larsens kommentar til dyrking i Norge:

Det har vært forsøkt å dyrke Rhododendron redowskianum *både i Norge og ellers i nabolanda. Noen har nådd blomstringsstadiet, men plantene har sjelden levd særlig lenge. Jeg har selv prøvd* å dyrke dem utendørs *i Ålesund uten å lykkes, men har hatt en plante i potte i tre år uten problem. Den overvintres i veksthus. Min mistanke til hvorfor der er så vanskelig å få dem til der jeg bor, er at de ikke takler de skiftende vårvintrene på Vestlandet og trolig heller ikke alt regnet i vekstsesongen. Her kan våren sette inn i februar for så å snu til vinter igjen. Det kan da bety at planten* våkner *i februar og begynne å vegetere, og da vil den ikke tåle at det kommer frost igjen. Der artikkelforfatteren bor midt i Russland, er vinteren stabil med mye snø fra høsten til heilt til mai, og plantene er i dvale. Når våren endelig kommer, blir det fort varmt og planten får en lang og stabil vekstsesong.*

Rhododendron camtschaticum *har vært i kultur hos oss lenge og kan dyrkes over store deler av landet. Underarten* glandulosum *har så vidt begynt å komme inn i norske hager og ser så langt lovende ut, men det er for tidlig å bedømme verdien av den ennå.*

Referanser

1. Polezhaeva M.A., Modorov M.V., Polezhaev A.N., Marchuk E.A. Intraspecific Structure of the Rhododendron camtschaticum Pall. on Kamchatka Peninsula: Genetic Aspect // Russian Journal of Genetics. 2020. T. 56. № 6. P. 758-762.
2. Hata D., Higashi H., Yakubov V. et al. Phylogeographical insight into the Aleutian flora inferred from the historical range shifts of the alpine shrub Therorhodion camtschaticum (Pall.) Small (Ericaceae) // J. Biogeog. 2016. V. 44. P. 283–293.
3. Yurtsev B. A. Flora Suntar-Khayat. Problems of the history of high-mountain landscapes in the north-east of Siberia.
- The SCIENCE. Leningrad department, 1968.

Karl Lalid 90 år

Karl og fjellskoghagen i Lalid

Tekst og foto: Jakob Roalkvam

Rhodo Sør på vitjing i Lalid tidleg i mai 2022

Mange av medlemmene i Den norske Rhododendronforening eller i Det norske Hageselskap har merka seg det spesielle og flotte hageanlegget i Lalid gjennom ein eller fleire hagevandringar i lia ved Suldalsvatnet eller gjennom ymse hagereportasjar. Frå DnR har Rhodo Sør-Vest så vel som Rhodo Vest og Rhodo Sør vore på besøk i løpet av dei seinare åra. For hagelag på tur langs Rv 13 gjennom Ryfylke er besøk i Lalid eit «must». Når *Lapprosen* nr. 3–2023 ser dagens lys, vil planteentusiasten og DnR-medlemen Karl Lalid ha runda 90 år den 30.10. Det kan vere eit passande høve for å gje lesarane eit lite innblikk i kva Karl og familien har fått til i liene ved Suldalsvatnet. Den innhaldsrike – og kanskje unike – magnoliasamlinga bygd opp over dei siste 20–25 åra er kanskje det me først fester oss ved. Men det er svært mykje meir å dvele ved i eit i norsk målestokk større hageanlegg bygt opp med eigne hender og eigne midel. Sist – men ikkje minst – kan det vere ein motivasjonsfaktor for mange av oss andre som tek til å «dra på åra» – at ein hovuddel av anlegget har blitt opparbeidd etter at Karl var godt oppe i 60-åra og skaut skikkeleg fart etter at han vart pensjonist.

Karl Lalid og hans *M. hypoleuca* (syn. *M. obovata*)

Karl vaks opp som den yngste av fem søsken på ein av dei to brattlendte fjellgardane i Lalid midtvegs ved det 30 km lange Suldalsvatnet. Fram til 1978 var Lalid og Hamrabøgrenda utan veg. Med 1–3 daglege anløp av rutebåt (Suldalsporten eller Dampbåten Suldal) og berre ein krøttersti til å forsere 100–150 høgdemeter frå dampakaien, var det vanskeleg å utvikle eigedommen før vegen kom. Med Rv 13 og Hamrabøvegen vart grendene knytt til storsamfunnet, men prisen for Lalid sin del var oppstykking av eigedommane med skrentar og vegfyllingar. Det som før var særs tungdrivne bruk, vart nå uråd å drive som vanleg jordbruk.

Etter kvart vart Karl fast bestemt på å gjere det beste han kunne sjå for seg ut av eigedommen. Her vart bakgrunnen som lærar med spesialisering i biologi – og spesielt interessa for botanikk og fjellplanter – eit avgjerande fundament for prosjektet i Lalid. Med eit herbarium på 900 ville planteartar og Olav Gjærevoll som lærar og mentor, var fundamentet for djuptgåande kunnskap og interesse for villplanter, hagestauder, tre og buskar lagt. Legg me så til at oppveksten på den brattlendte fjellgarden har fått prega haldninga til uthaldande og tungt fysisk/manuelt arbeid, er dei viktige føresetnadene lagt for å realisere eit hageprosjekt i dette formatet med opp mot 1000 ulike planter. Den særmerkte interessa for å plante større

Magnoliasamlinga i Lalid rommar både klassikarar og raritetar.

Lalid sett frå Suldalsvatnet – perspektivet til ein ung matrosvikar på MF «Suldalsporten» rundt 1970

Ådland skule ved Åkrehamn – også her har Karl si interesse for tre og buskar sett varige spor i landskapet.

tre som *Magnolia* og *Acer* oppfattar me å vere knytt til storleiken på eigedommen og dei spesielle lokalklimatiske føresetnadene som byr seg i Lalid. Når eg spør Karl til råds om planteval, understrekar han ofte kor viktig det er å ha «overstandarar» – dvs. større tre som gir andre planter nødvendig skugge, livd og vern i sterk kulde – og gir hagen liv og variasjon i tid og rom. Karl var i mange år rektor ved Ådland Skule ved Åkrehamn – og krumtapp i utvikling av eit vidkjent, fint hageanlegg ved skulen. Men utover 1990–2000-talet tok hageprosjektet i Lalid meir og meir av tida til Karl og vart etter kvart hovudbase frå midten av april til midt i oktober kvart år. Spesielt imponerande for ein 70-åring som merkar at enkelte plantenamn «sit litt lenger inne» enn før, er Karl sin fulle oversikt over plantenamna i hagen – på norsk så vel som latin – og i mange tilfelle får du servert litt historie om arten på kjøpet.

Fjellskoghagen – topografi, jordsmonn, klima og årstider

Dei naturgitte føresetnadene for å etablere ein stor og mangesidig skogshage i eit vestlandsk fjell-/fjordlandskap kan vere både utfordrande og spennande, særleg med omsyn til geologi, geografi og topografi. Lalid-hagen femner eit område med høgdeskilnad mellom 175 og 250 moh. og er innramma av fjellskjæringa frå Rv 13 og ein parsell eigd av ein nevø nede på bruket i sør og vegfyllinga for Hamrabøvegen som glir over

Magnoliasortar som *M.* 'Merill' kjem til sin rett i det gamle Lalid-tunet tidleg i mai.

i ein mest loddrett, høg fjellskrent mot vest og nord. Mot aust finn me det nedlagde nabobruket der naturen gradvis tek over kulturjorda. Gjennom eigedommen i nord-sør-retning renn to markerte bekkeløp med tilnærma kontinuerleg vassføring gjennom eit variert landskap av fjellgrunn, grusavsetningar med fine kulpar, fossar og stor stein. Her har Karl og forgjengarane hans gjort ein verdifull innsats med steinsetting for å sikre og forbetre brukstilhøva rundt – og som har blitt til naturlege og verdifulle element i hageanlegget. Bratte fjellskrentar inne i området og ei stor steinblokk i tunet, velvaksne *Magnolia*, *Acer* og *Sorbus*-tre gir saman med bygningane på eigedommen rammene for ei rekkje avgrensa og spennande hagerom der naturen i varierande grad har «fritt spelerom». Desse har Karl bunde saman av fleire stiar og steintrapper.

Det gamle gardstunet i Lalid midt i september – her ramma inn av mellom anna ein staseleg *M.* 'Merill' og *M.* 'Galaxy'.

Jorda er av varierande bonitet frå djup, humusrik, fuktig men veldrenert og kultivert torvjord til meir sandrike jordtypar med skuresand og område med relativt tynt jordlag der Karl gjerne sper på med tilført jord. Alle områda vil vere veleigna for

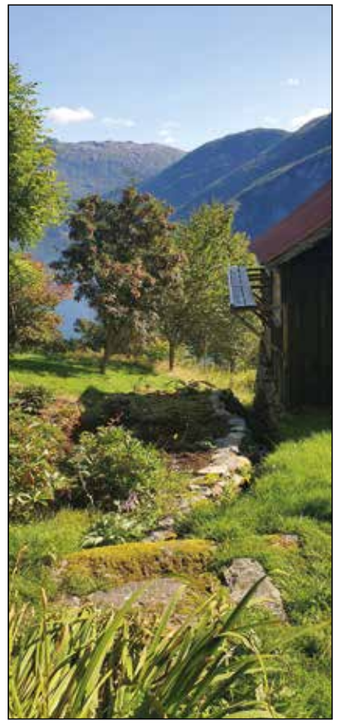

Ein steinsett bekk renn gjennom tunet.

surjordplanter. Området byr elles på mange punkt i terrenget der ein kan nyte utsikta mot dalen og Suldalsvatnet i kombinasjon med ulike tre, buskar og stauder.

Ifølge Hageselskapets klimasonekart er området til liks med heile Suldals-dalføret i H4. Men dømd ut frå plantene Karl har fått til å trivast, kan ein trygt seie at området kan klassifiserast som H3, kanskje også mot H2 på dei lunaste og best frost- og vindskjerma stadene. Saman med moglege klimaendringar dei siste 50 åra (+1 grad C og +30 % årsnedbør) gir store kraftverk sett i drift mellom 1965 og 1982 i begge endar av Suldalsvatnet (30 km langt, 29 kvkm, 380 m djupt, 68 moh.) gode forklaringar på dette «avviket». Vintertapping frå kraftmagasina i fjella gjer at Suldalsvatnet ikkje lenger frys til om vinteren og dermed gir eit vinterklima som liknar mykje på dei vestnorske isfrie fjordane. Her må det leggjast til at sørvende, vindskjerma område i dalsider 100 til 200 meter over dalbotnen ofte har det beste lokalklimaet med høgast varmesum – typiske område der ein i t.d. Suldal kan finne spreidde bestandar av naturleg eik og andre varmekjære treslag.

Frukthagen

Småbrukargena til Karl sytte nok for at nyttevekstene fekk ein sentral plass på den beste jorda frå starten. Dette har manifestert seg i to rikhaldige frukthagar på bruket på austsida av hovudhus og løe. Her finn me fleire sortar eple og plommetre som er svært riktberande dei fleste år og gir eit overskot av frukt som Sigrid og Karl veit å dele raust med vener og kjende. Men også meir eksotiske matplanter som fersken, og vinranker er å finne i hagen – sistnemnde i form av klatreplanter som slynger seg eit tjuetals meter oppetter fjellsida. Men det er nok ei stund sidan stigen og Karl sjølv kom til kort i haustinga av desse. Me noterer oss elles at fleire plasskrevjande magnolia-artar og -sortar har funne sin plass og trivst her pga. den sommarvarme fjellsida mot nord saman med djup, høveleg fuktig og veldrenert jord.
Elles held Karl fast på at han har planta til området utan nokon særskilt hageplan. Då området rommar ein stor variasjon

Fjellskoghagen i Lalid ein dag i september

Bekkeløpet smyg seg gjennom grov steinur.

av trivselsfaktorar, er Karl sitt prinsipp å gi alle plantene sin plass etter kvar han trur dei vil trivast best med omsyn til lys/skugge, fuktig/tørt, vind/le, vinterkulde, sommarvarme, jordsmonn (djup/grunn og humusrik/skrinn jord). Omtanken for den enkelte plante sitt ve og vel kan på eit vis minne om bondens omtanke for dyra i fjoset.

Plantesamlingane

Med opp mot 1000 ulike buskar og tre samla og stelt etter alle kunstens reglar er det klart at me ikkje kan gje noko fullverdig oversyn over dei ulike plantesamlingane i ein kort artikkel. For medlemmer av DnR som gjerne dreg på «blomstringstur» på vårparten, assosierer me først og fremst hagen i Lalid med magnoliabløming om våren. Då kan me likevel ikkje unngå å legge merke til det rikelege innslaget av kompaktveksande rhododendron supplert med eit utal ulike staudeartar som kler beda langs stiar og open grasmark. Ser me hagen gjennom samlarbriller, vil me etter lauvsprett også straks leggje merke til dei mange *Acer*-artane (lønn) Karl har kledd Lalid-bakkane med. Ned mot Rv 13 finn me og eit par eksemplar av *Betula utilis* (himalayabjørk).

På sine hyppige turar mellom Åkrehamn og Lalid frå 1990-talet og utover vart Karl fort ein favorittkunde hjå Spanne Plan-

«Den løyndomsfulle hagen» langs bekken

tesalg ved Karmsundet og Ødegårds Plantesalg i Isvik der bestillingar for spesialitetar for neste sesong gjerne vart lagt inn i god tid. Mellom desse er ei rekkje sommarbløman de lauvtre som *Davidia involucrata* (lommetørkletre), fleire *Cornus*-artar, *Chaenomeles japonica* (eldkvede), *Halesia carolina* (snøklokketre), *Paulownia tomentosa* (keisertre) og *Catalpa bignonioides* (trompettre). Til desse meir eksotiske treslaga – i alle høve for ein fjellgard i Ryfylke – må me og føye til *Aralia elata* (fandens spaserstokk) og andre liknande «tvilsame»/diabolske/piggete planteslag som *Oplopanax horridus* (djevleklubbe). Karl nemner at han sleit med å få tak i sistnemnde då hagesenteret ikkje likte plantenamnet!

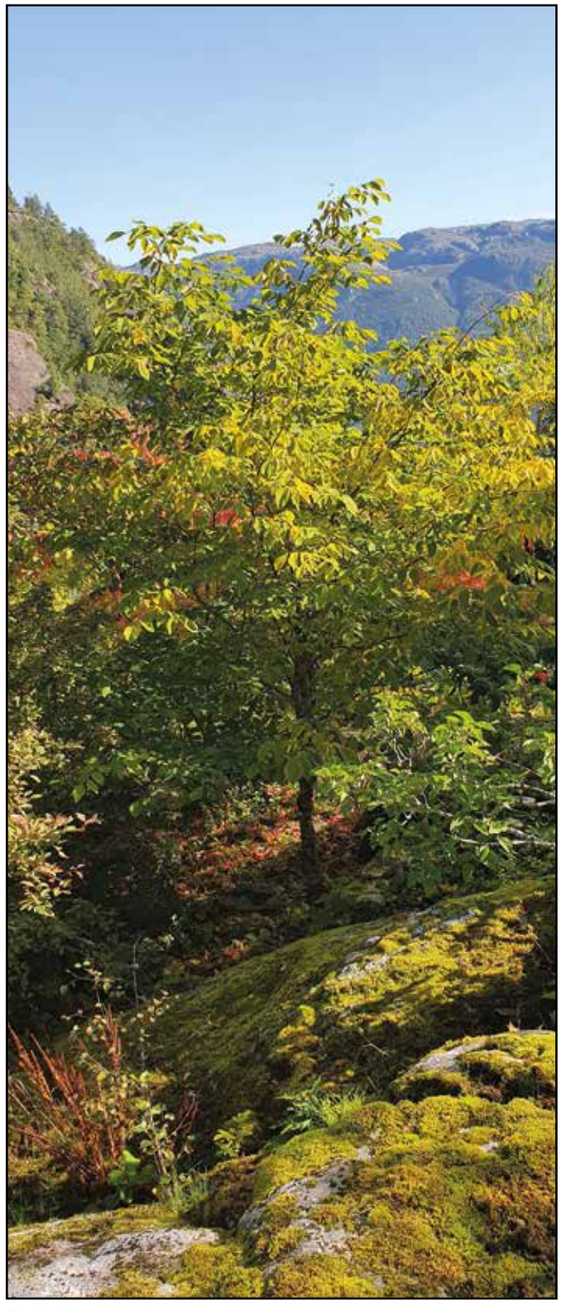

Bekkeløpet i steinura

Men me finn også dei etter kvart meir vanlege – og naturaliserte – *Sorbus*-artane som norske rognartar og asal, samt *Sorbus koehneana* og *Sorbus frutescens* (kvitrogn) samt *Euonymus sachalinensis* (sakhalinbeinved) med sine karakteristiske raude frøkapslar hengande på greinene etter lauvfall.

Sjølv om lauvskogen er det dominerande uttrykket i Lalid, finn me også innsalg av vintergrøne nåletre i form av *Sciadopitys verticillata* (skjermbladtre), ein ennå småfallen *Araucaria araucana* (apeskrekk) fint i le bak den store tunsteinblokka, eit par uvanlege *Pinus*-eksemplar og *Picea pungens* (blågran).

Medan enkelte av oss ser etter høvelege botndekkarar under våre ***Rhododendron***, ser det ut til at Karl har gått motsett veg

Lunt hagerom med *Araucaria araucana* (apeskrekk) – mellom mangt anna eksotisk

og festa blikket noko høgare i rommet. Dei mange kompakte *Rhododendron*-sortane kan såleis danne ein høveleg underskog og kantvegetasjon. Eit rikeleg innslag av *Rhododendron yakushimanum*, yak-hybridar og nokre *williamsianum*-krysningar i god trivsel har vist seg veleigna i så måte. Det gjeld då å plante sortar med korte årsskot. Så langt Karl har plass, seier han likevel ikkje nei til å prøve ut meir høgtveksande attraktive *Rhododendron*-artar som *Rh. thomsonii* og *Rh. fulvum* for kombinasjon av flott blomstring og bladvekst og *Rh. bureavii* for fint bladverk med den særskilt flotte rustbrune nyveksten på ettersommaren.

Rh. yakushimanum og yak-hybrid ved steintrappa

Rh. yakushimanum- og *williamsianum*-hybridar trivst også ved bekken.

Plassen tillet neppe nokon inngåande omtale av dei tallause staudeartane som finst i alle ledige – solrike så vel som skuggefulle – hagerom frå bergsprekkar, rundt husa, langs stiar og bekkedrag. Me må likevel nemne at *Paeonia* – frå vanlege staudepeonar via Itoh-peonar til trepeonar står Karl sitt hjarte nær og er tilgodesett med eit eige felt sentralt i det opne tunet mellom hovudhus og uthus. I dei mange skuggefulle områda som nødvendigvis blir å finne i ein skogshage, trivst *Meconopsis* (valmuesøster), *Rodgersia* (bronseblad), *Glaucidium palmatum* (japanskogsvalmue) *Hosta* og *Kirengshoma palmata* (månestråle). Langs bekkene og ved ein av dammane har gule og kvitbløma nde *Lysichiton* (skunkkala) relativt fritt spelerom. Utpå ettersommaren og hausten strekkjer ei rekkje ulike *Hydrangea* og *Lilium* seg opp med fargerik bløming mellom buskar og låge tre.

Ein litt mystisk *Rhododendron* Thomsonia (?) ute i skogen viser fin bløming rundt 1. mai – bladverket liknar på *Rh. thomsonii* – kanskje ein *Rh. cyanocarpum*?

Rh. fulvum i fin bløming tidleg i mai

Rhododendron i Lalid-skogen kjem også fint til sin rett i haustdrakt.

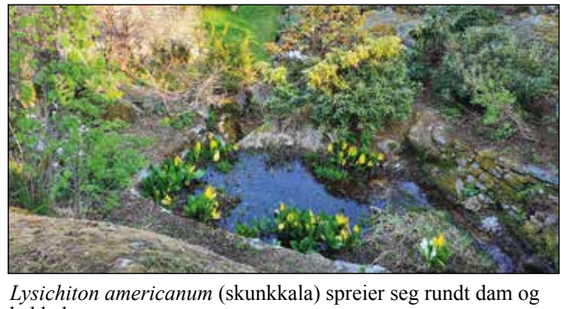

Lysichiton americanum (skunkkala) spreier seg rundt dam og bekkeløp.

OMFATTANDE SAMLINGAR AV *MAGNOLIA* OG *ACER*

***Magnolia*:** Då styret i DnR sparka i gang ei arbeidsgruppe for å kartlegge røynsler med *Magnolia* i Norge, vart det tidleg klart at skogshagen til Karl Lalid var av stor interesse og kunne reknast

Hydrangea petiolaris (klatrehortensia)

som «ei lågthengande frukt». Karl vart sjølv oppglødd for dette initiativet og har medverka på beste måte i kartlegginga våren 2022 av vel 40 planter fordelt på 26 artar og sortar, herav 22 sortar planta mellom 2000 og 2010. Alle er bladfellande, dei fleste blømer om våren frå slutten av april til ut mai, men ei verdifull gruppe som blømer i juni etter lauvsprett er Oyama-artane som t.d. *M sieboldii*. (Sjå Karl Lalid sin artikkel i *Lapprosen* 2–2023). Nesten alle blømer årvisst med unntak av *M. hypoleuca* (syn. *M. obovata*) planta i 2000 og som nå har nådd ei høgd på over 10 meter utan å vise teikn til å førebu bløming.
Karl synest å følgje prinsippet om at berre det beste er godt nok for magnoliaplantene når det gjeld jordsmonn og soltilhøve/lokalklima. Plantene er difor i hovudsak å finne på tidlegare slåttemark i god hevd i humusrik, djup og relativt fuktig men veldrenert jord, fortrinnsvis frittståande sørvendt framfor fjellskrentar. Til liks med dei fleste magnoliaentusiastar peikar Karl på blomsterkvalitetar som fremste motivasjonsfaktor. Plantesortar Karl har særleg god røynsle med i så måte, er *M.* × *loebneri*-seleksjonane 'Merill' og 'Wild Cat' samt 'Galaxy', 'Butterflies' og arten *M. wilsonii*. Døme på sortar som trivst bra , men truleg er nær si herdighetsgrense er *M. wilsonii*, *M*. 'Black Tulip' og *M*. 'Oriental Night' *M. soulangeana* 'Satisfaction'. Sistnemnde er ei av svært få planter med vinterskade. Av dei fåtal planter som ikkje har vore i kontinuerleg god trivsel, tilskriv Karl feil (for inneklemd eller skuggefull) plassering eller «slurv» i gjødslinga som hovudårsak. Til forskjell for Rhododendron-slekta krev *Magnolia* ifølge Karl særs god førebuing ved planting då feil i denne fasen vanskeleg let seg rette opp pga. det spesielt skjøre rotsystemet. Meir om Karl sine eigne betraktningar om *Magnolia* er å finne i ein artikkel i *Lapprosen* nr. 1–2022 og innlegg i *Norsk Hagetidend*.

***Acer*:** Ulike lønnesortar vert gjerne sett på som eit «must» for hagevener med ambisjonar – og ikkje minst plass – til å utvikle ein skogshage. Lønneartane gir farge og liv til heile hagen då dei kjem i mange storleikar, vekstformer, bladformer og fargespekter gjennom heile vekstsesongen vår-sommar-haust. Med den i

Magnolia 'Galaxy' er eit syn i blomstring tidleg i mai.

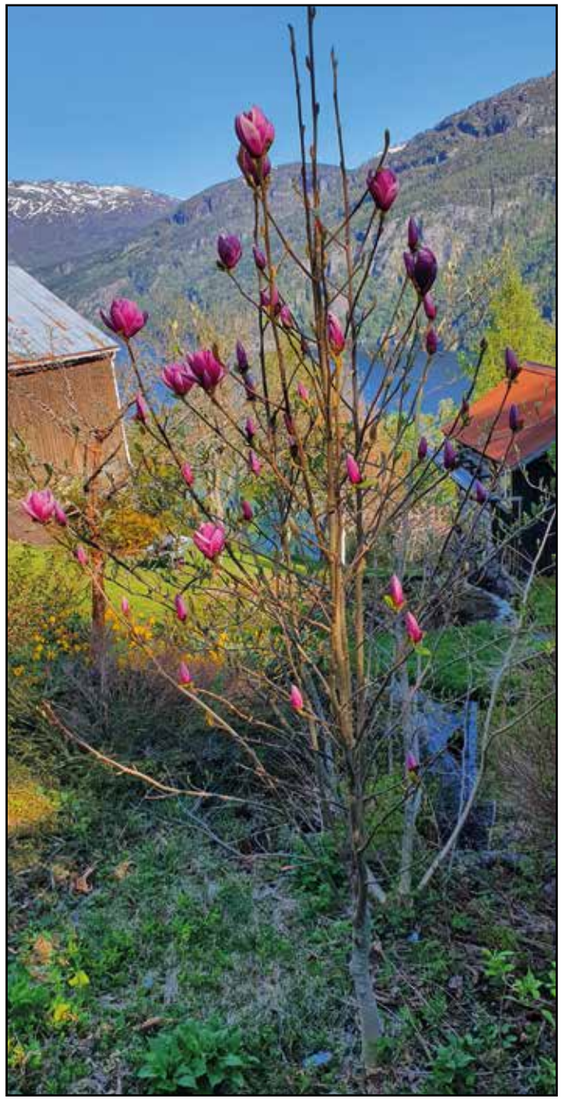

Magnola 'Black Tulip'

privat samanheng store samlinga av lønneartar me finn i Lalid, kan hagen vere ein viktig referanse for å planlegge ein større hage med bruk av *Acer* – eller berre for å nyte fargespelet, særleg då på haustparten.

Magnolia 'Merill'

Magnolia sieboldii med fruktemne

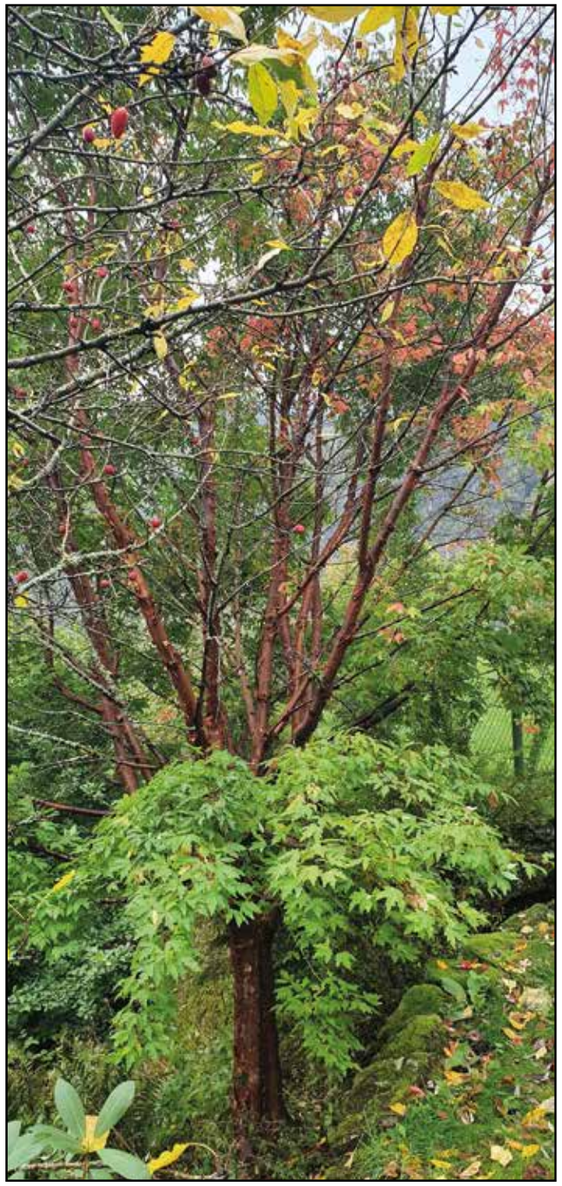

Dei mange artane og hybridane av *Acer* (lønn) er òg eit særmerke for Lalid-hagen – her representert ved *Acer griseum* (papirlønn).

Her finn me framfor alt mange eksemplar av *Acer palmatum* (viftelønn) m.a. sortane 'Atropurpureum' og 'Osakazuki', *Acer carpinifolium* (agnbøklønn) og *Acer japonicum* (japanlønn) der det er fleire gulblada sortar som lyser opp rundt i skogen. *Acer pennsylvanicum*, *Acer rufinerve* og *Acer hersii* er eksemplar frå ei gruppe lønn som populært kallast stripelønn (stripe/snake/moose maple) med sin karakteristiske vertikalstripa, grønmelerte bark. Vidare kan me nemne *Acer rubrum* (raudlønn) og eit par fine eksemplar av *Acer griseum* (papirlønn) som vonleg har modne frø å plukke nå i månadsskiftet september/oktober. På lista finn me også *Acer negundo* (asklønn), *Acer ginnala* (sibirlønn) og den japanske *Acer shirasawanum* (måneskinnslønn/fullmånelønn/japangullønn) – sistnemnde veltilpassa i liene i Lalid og ein favoritt i lønnesamlinga i Arboretet på Milde. Samlinga inneheld også *Acer circinatum* (vinlønn) og endeleg den vanlege,ville (og meir enn villige på våre trakter!) norske *Acer platanoides* (spisslønn).

Acer palmatum i godt selskap ved ein av dei mange bekkekulpane i «Den løyndomsfulle hagen»

GIMLE PLANTESKULE

Stort utval i planter for hagen

Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Innlandets største rhododendron?

Tekst: Ole Jonny Larsen Foto: Erik Møystad

Årsmøtet på Elverum i begynnelsen av juni i 2023 var en opplevelse på mange måter, og ikke minst var buss-sightseeing i Solørtraktene med Harald Aandstad som eminent gaid en *høydare*. Vi besøkte flere hager og fikk masse informasjon om små og store bygder, gårder, kirker og annet som vi passerte. Siste post på programmet var møte med dugnadsgjengen på den lille botaniske hagen ved bredden av Glomma, i tilknytning til Skogmuseet på Elverum.

En av de trottige dugnadsdamene var Inger Johanne Møystad. Hun hadde med et lite avisutklipp fra 2002 som vakte nysgjerrighet blant flere av deltakerne. Det viste en enorm rhododendron som tydeligvis skulle finnes i nærheten. Flere av deltakerne var imidlertid skeptiske. Kan virkelig en rhododendron vokse seg så stor i det indre av landet der somrene ofte er knusktørre og vintrene bitende kalde? Med den størrelsen planten på bildet hadde, må den ha stått der i veldig mange år, ha opplevd noen av de kaldeste vintrene i forrige århundre og likevel se frisk og livskraftig ut.

Bildet som følger denne teksten, er tatt i månedsskiftet mai–juni i år. Det kan se ut som at det står et barn til venstre, men personen på bildet er slett ikke noe barn, men 82 år gamle Inger Johanne Møystad. Planten står i hagen til det tidligere barndomshjemmet hennes. Seinere tok broren hennes, Ole Møystad over eiendommen, og planten fulgte med på lasset. Det er imidlertid mora til Ole og Inger Johanne, Tora Møystad, som har passa på planten i alle år, sammen med datteren. Tora døde i 1993, og etter det er det Inger Johanne Møystad som har hatt hovedansvaret for å ta vare på planten.

Med god hjelp av den som har tatt bildet, Erik Møystad, og teksten i avisutklippet, har vi fått samla en del informasjon om denne svære rhododendronen. Og det første vi kan slå fast, er at det ikke er én, men to planter. De ble planta side om side for 121 år siden, altså i 1902! Etter all sannsynlighet var det de daværende eierne av stedet, Oluf og Petra Graf som satte ned plantene. De har siden vokst så tett sammen at de ser ut som én plante, og med tida har den blitt antatt å være det. Lokalfolk kaller den bare for «rosa», og den årlige blomstringa har sikkert vært en begivenhet, særlig etter at den blei så mye større enn folk var vant til for rhododendronbusker i dette området.

Planten er nylig målt til 10 × 12 meter i utstrekning og ca. 1,60 m i høyden. Hovedstammene er 20–25 cm i diameter på det tykkeste. Erik Møystad opplyser at det kan fort vekk bli ned mot 30 minusgrader på voksestedet, gjerne med iskald vind fra nord. Heldigvis er planten mer og mindre dekket av snø om vintrene, så det beskytter den en del, men den må sannelig ha rikelig med motstandskraft i seg selv også!

Plantene skal i sin tid ha kommet fra Frankrike, men hvordan det skal ha foregått, er ukjent i dag. Å bestemme sortsnavnet ut fra bildet, er vel nærmest umulig. Det første forslaget som flere kom med var 'Cunningham's White'. Per Magnus Jørgensen har sett på bildet og tror ikke det er riktig. Han nevner heller en fransk hybrid som heter 'Madame Masson'. Bilder på nettet av denne kan absolutt ligne på den aktuelle planten, men helt i mål kommer vi nok ikke uten nærmere studier.

Den store planten ble omtalt i lokalavisa i 2002 i forbindelse med hundreårsdagen for da den ble planta. Journalisten skrev da: «Vi har vondt for å tro at det finnes noen annen rhododendron i Elverum – ja, kanskje i hele Hedmark – som er større og flottere enn den som vokser hos Gunna og Ole Møystad på nedre Herstad i Hernes.»

Framtida for kjempeplanten i innlandet er litt usikker uten at vi skal gå nærmere inn på det her. Vi får bare håpe at et slikt planteklenodium blir tatt vare på like bra som det har vært gjort til nå.

Elverums største rododendron er 100 år og vokser i Hernes

Vi har vondt for å tro at det finnes noen annen rododendron i Elverum - ja, kanskje i hele Hedmark - som er større og flottere enn den som vokser hos Gunna og Ole Møystad på Herstad nedre i Hernes.

Drøyt 60 kvadratmeter dekker den, og den har nettopp vært på toppen av sin praktfulle blomstring. – Jeg har bodd her all min tid, snart 60 år, og jeg har aldri opplevd den så praktfull som i år, sier Ole Møystad. – Og det er en flott jubileumsgave til oss og alle som har sett den, for i år er det 100 år siden den ble plantet.

Høyst sannsynlig ble det gjort av paret som bodde på eiendommen i 1902, Oluf og Petra Graff. – Jeg har fått årstallet bekreftet av Olaves Bjørsland, som fortalte meg at «rosa», som den ble kalt, ble plantet året etter at min bestemor, Signe Møystad, giftet seg. Og det skjedde i 1901. Bjørsland fortalte også at den var tatt med fra Frankrike, forteller Ole Møystad.

Trolig består den enorme rododendronen egentlig av to planter, som ble satt ned ved siden av hverandre. – Den har utvidet seg hele tiden, og særlig siste året har den vokst flere kvadratmeter utover. Det skyldes trolig at det var godt med regn i fjor sommer, at den snødde helt ned i vinter og at vi har hatt en fin vår i år. Vi gjør ikke annet enn å vanne den rikelig, og ekstra mye mot vinteren. Den har aldri fått gjødsel, i det hele tatt har vi rørt den minst mulig, sier Møystad.

Han kan ikke forstå annet enn at det må være et hardført eksemplar av en rododendron de har. – For den står i den verste nordasno og de heteste solsteken. Og levd har den gjort, så til de grader, i hundre år, sier en stolt eier av den praktfulle busken.

ENORM: – Dette må være en av Hedmarks største rododendroner, tror Ole Møystad i Hernes, her ved siden av prakteksemplaret på over 60 kvadratmeter - i full blomst!

Foto: Arne Flygind

Avisutklippet fra 2002

Foreningstur til Irland

16.–20. april 2023

Tekst og foto: Tor Jan Ropeid

Fire år var gått siden forrige foreningstur – etter at pandemirestriksjoner i noen år hadde gjort reisevirksomhet vanskelig, var det lett å forstå at reiselysten i stort monn var til stede blant foreningens medlemmer. Med 46 deltakere ble turen til Irland fulltegnet, og forventningene var store. Vi så frem til flotte hageanlegg og samvær med nye og gamle venner. Reisen var lagt opp slik at deltakerne selv bestilte til og fra Dublin, og vi ankom derfor til forskjellig tid. Men opplegget fungerte utmerket og ga dessuten noen av deltakerne anledning til å legge til en eller flere dager i begge ender av foreningsturen. Dublin og Irland har mye mer å by på enn vakre hager. Programmet var lagt opp med to hagebesøk hver dag, og vi ble hentet med buss ved hotellet hver morgen. En stor takk må gå til turkomiteen, Anne Tafjord-Kirkebø, Jakob Roalkvam og Ole Jonny Larsen, som hadde lagt ned et stort arbeid og som tilfreds kunne registrere at turen ble avviklet knirkefritt. Mange satte pris på at bussturene ble sørget for avveksling gjennom synging av kjente irske sanger og korte foredrag som spente over portrett av irske nobelprisvinnere i litteratur til forskjellen mellom irsk whiskey og skotsk whisky.

Fotografiene viser et litt tilfeldig utvalg av noen av spennende vekstene vi møtte under våre hagebesøk.

På vår første dag, mandag 17. april, sto hager nær Dublin på programmet. Vårt første mål var **Mount Usher Gardens** ca. 40 km sør for Dublin. Hagen som har et areal på nesten 9 ha, ble anlagt i 1865 og rangeres som en av Irlands tre best hager i Storbritannias *The Good Gardens Guide*. Hagen inneholder ca. 4 500 forskjellige trær, busker og urteaktige planter. Blant disse finner vi 32 av Irlands «Champion Trees», dvs. trær utvalgt pga. høyde, stammeomfang, sjeldenhet o.l. Hagen ligger svært vakkert til på begge sider av Vartry River og innbyr til vandringer hvor man nesten hele tiden møter nye overraskelser. I hagens guidehefte ønskes besøkerne «Happy exploring!», et ønske som i høyeste grad blir oppfylt. Opplegget er forresten svært pedagogisk med nummerskilt på trærne, slik at det er lett å finne ut hvilken art man har foran seg.

Rimu (*Dacydium cupressinum*) er et stort eviggrønt bartre som er endemisk i skogene i New Zealand.

Tasmansk sedertre (*Athrotaxis selaginoides*) kommer fra de tempererte regnskogene på Tasmania

Etter lunsj gikk turen videre til **The National Botanic Gardens Glasnevin**, som ligger bare noen få kilometer fra Dublin sentrum. Hagen ble grunnlagt så tidlig som i 1775 og er i dag en grønn lunge i storbyen og et yndet utfluktsmål både for byens befolkning og planteinteresserte fra nær og fjern. Spesielt imponerende er veksthusene som stammer fra Viktoriatiden. Jordsmonnet i Glasnevin er kalkholdig og derfor mindre egnet

En blomstrende storbladet rhododendron som våre rhodospesialister ikke kunne bestemme med sikkerhet.

Chilensk myrte eller temu (*Luma apiculata*) er alltidgrønt tre med spesielt vakker bark.

Magnolia delavayi – også magnoliaentusiastene fant noe å glede seg over.

En relativt lys form av *Rhododendron kongboense*

Vakker skog langs Vartry River

til utstrakt dyrking av surbunnsplanter. For å få slike planter til å trives må jordet bearbeides, og vi så flere eksempel på at dette lykkes. Vi ble delt i to grupper som ble vist rundt i et velstelt og innholdsrikt hageanlegg av kyndige guider.

Et gammelt oliventre omplantes i Botanic Gardens Glasnevin.

Ivrig studium av en korkeik

Dag to førte oss sørover, først til **Mount Congreve Gardens** ikke langt fra Waterford ca. 200 km sørøst for Dublin. Dette er en stor skogshage som inneholder over 3000 forskjellige busker og trær, deriblant over 2000 rhododendron, så her var det mye å glede seg over. Det som først og fremst kjennetegner denne hagen og de andre vi besøkte, er trærnes størrelse. Godt med fuktighet og svært milde vintre bidrar til en lang vekstsesong og de

Egil Valderhaug studerer en ennå ung *Rhododendron sinogrande.*

Trebregner i Glasnevin

Veksthusene i Glasnevin

Veksthusene inneholder mange rhododendron (Vireya-rhododendron) fra tropiske områder. Her ser vi *Rhododendron polyanthemum*.

Frodighet preger Mount Congreve.

Bluebells/klokkeblåstjerne (*Hyacinthoides non-scripta*) er en elsket vårplante på De britiske øyer.

tørkeproblemene hageeiere både i England og på Kontinentet har slitt med i en del år nå, er i mindre grad et problem i Irland.

På turen tilbake til Dublin besøkte vi den japanske hagen i **Irish National Stud & Gardens**. Dette er er gammel japansk hage anlagt i perioden 1906–1910 av den japanske hagedesigneren Tassa Eida. Hagen er representativ for den på mange måter særegne japanske hagefilosofien og fører gjestene på en symbolsk vandring gjennom menneskelivet fra fødsel til død. Like i nærheten finnes også **St. Fiachra's Garden**, som er viet den irske helgenen Fiachra som oppfordret dem som fulgte i hans spor, til å anlegge hager.

Japanske hagers forkjærlighet for skulpturelle trær fornekter seg ikke.

Skulptur av St. Fiachra som studerer en eikenøtt.

Montereysypress (*Cupressus macrocarpa*) vokser bare i to fredede naturområder på kysten av det midtre California.

Dag tre gikk nordover til Nord-Irland og var dermed dagen med de lengste bussetappene, først til **Mount Stewart** i County Down. Både eiendommens hovedhus og hage eies i dag av The National Trust. Hagen består av en rekke avdelinger som omfatter både mer formelle hagetyper, både en spansk og italiensk hage, Walled Garden og Sunk Garden, samt store skogbevokste områder hvor det alltid er noe interessant å se. Klimaet er svært mildt, og vintrene er ofte uten frost, noe som gjør det mulig å dyrke eksotisk planter som andre steder i Irland bare kan overleve i veksthus.

Rhododendron 'Loderi King George'

Rhododendron arboretum ssp. *delavayi*

Også dagens andre besøksmål, **Rowallane Garden**, eies i dag av The National Trust. Arealet er ca. 20 ha og består av vakre skogområder med svært mange rhododendron er plantet sammen med store trær. Glenner i skogen åpner stadig nye siktlinjer i et harmonisk anlegg. I tillegg til skogshagen finnes det også Walled Gardens (hager beskyttet av murer) som er vel verdt et besøk.

Målene for turens siste dag lå igjen i nærheten av Dublin. Første stopp var **National Botanic Garden Kilmacurragh**. Dette er en satellitthage til The National Botanic Gardens Glasnevin og har på mange måter nesten et preg av et arboret. Jordsmonnet er her velegnet for rhododendron, og vi kunne ikke annet enn å falle i staver over den størrelsen mange rhododendron hadde oppnådd. Hagen er særlig kjent for sine brede hageganger som blir helt overstrødd med rhododendronblomster om våren. Hagegangene (broad walks) er anlagt i en bredde som skulle gjøre det mulig å spasere i elegante krinolinekjoler uten å subbe borti buskene. Kilmacurragh var tidligere et gods eid av Thomas Acton som kjøpte frø samlet inn av Viktoriatidens kjente plantejegere. Mange av de plantene han alet opp, danner grunnstammen i dagens hage.

Irlandsturens siste hagebesøk var **Fernhill Park and Gardens**. Dette er en tidligere landeiendom som i dag er blitt Dublins nyeste offentlige friområde. Parken ligger på et høydedrag med utsikt over deler av Dublin og våre mest ihuga rhododendronentusiaster støtte på flere overraskelser i de skogkledde liene mellom spaserveiene.

I Rowallane Garden skaper kombinasjonen av store trær og rhododendron en vakker harmoni.

Etter det siste hagebesøket var det tid for en avslutning med felles middag og irsk kulturaften - en lystig kveld med mat og drikke og underholdning fra 'Erin's Green Isle'. Mange av oss vender nok svært gjerne tilbake til denne gjestfrie øya som har så by på – ikke bare av plante- og hageopplevelser. Og så er det bare å vente spent på hva neste tur har å by på. Jeg vet at det arbeides med spennende planer. Følg med, følg med…

Kilmacurraghs Broad Walks er flanker av enorme *Rhododendron* × *altaclarense*

Rhododendron arboreum
Columnar Form

Rhododendron johnstoneanum, som hører til Maddenia-seksjonen, er trolig ikke hardfør nok for norske forhold.

Årsmøtehelg

2.–4. juni 2023 på steder hvor folk sier rhododendron ikke kan trives

Tekst og foto om ikke annet er nevnt: Tor Jan Ropeid

Harald Aandstad orienterer, mens Kari Marie holder et øye med grillene.

Årsmøtet som i år var i regi av Rhodo Øst, var denne gang lagt til Elverum. I tillegg til selve årsmøtet var det lagt opp til vandring i fire hager mellom Elverum og Kongsvinger – i sone H5! Kan

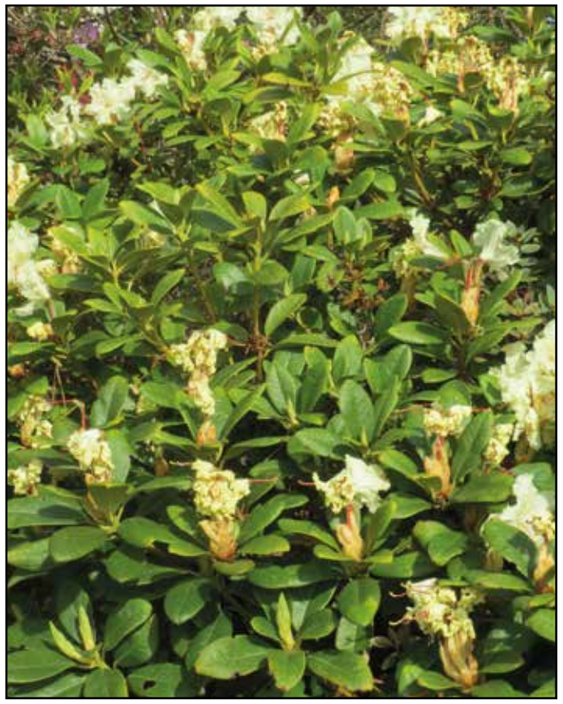

Rhododendron 'Arnulf', som er oppkalt etter opphavsmannen Arnulf Ringstad fra Gjøvik, trives godt i kalde innlandsstrøk.

Peoner er en av spesialitetene hos Kari Marie og Harald

Glaucidium palmatum, her i to forskjellige fargevarianter, er en japansk skogplante som trives godt sammen med rhododendron.

dette være et sted for rhododendrondyrking? Senest i sitt foredrag på jubileumsårsmøtet i 2022 overbeviste Harald Aandstad oss om at det så absolutt er mulig å få rhododendron til å trives i indre strøk på Østlandet, og nå var årsmøtedeltakerne ivrige etter å få se dette med egne øyne.
Tradisjonen tro ble årsmøtehelgen innledet med en grillkveld, denne gangen i Kari Marie og Harald Aandstads flotte hage på Arneberg i Solør. Jeg hadde forberedt meg en smule og lest en reportasje om hagen i en lokal nettavis. Overskriften var «Folk sier dette ikke er mulig i Solør». Besøket hos Kari Marie og Harald viser til fulle at man ikke alltid skal stole på det folk sier. Gang på gang opplever vi planteentusiaster at det folk sier, ikke stemmer når noen forsøker å utfordre vedtatte sannheter. Entusiaster som Kari Marie og Harald bidrar til å flytte grenser for det som er mulig å få til under relativt strenge klimatiske forhold. Det er bare å ta en titt på deres egen hjemmeside www.furuli.com Det kan likevel ikke underslås at vinteren 2023 hadde satt sine spor, og enkelte rhododendron så nok litt mer pjuskete ut enn det ekteparet Aandstad satte pris på, men et trenet øye så at de i løpet av den neste tiden ville kvikne til. Men også her hadde man måttet innse at vinteren hadde tatt livet av planter som hadde overlevd mange vintre før den siste. Det var likevel mye annet flott å se på i hagen – for ikke å forglemme møtet med likesinnede (og enkelte glupske innlandsmygg) i en vakker østnorsk junikveld. En stor takk til Kari Marie og Harald for at de åpnet sin hage for oss til et vellykket samvær.

Selve årsmøtet, som var lagt til Thon Hotel Central, Elverum ble smidig gjennomført lørdag formiddag. Årsmøteprotokollen er blitt medlemmene på e-post.
Etter årsmøtet ventet bussen som skulle ta oss med til hagene vi hadde avtalt å besøke. Harald Aandstad fortalte underveis både om traktene vi kjørte gjennom, og hagene vi skulle besøke. Først besøkte vi hagen til Aud og Øystein Holmen på Flisa, og også her lot vi oss imponere over plantemangfoldet og blomsterrikdommen i en vakker og velstelt hage. Turen gikk videre til Maria Håkonsen på Hokkåsen. Her fant vi en hage og et hus som fungerer som bofelleskap. Den veletablerte hagen har beholdt sitt særpreg og var absolutt verdt et besøk. Siste stopp var Elverum Botanisk hage med Glomma som nærmeste nabo som ble etablert av Elverum hagelag i 2004. Hagen blir stelt av en flittig dugnadsgjeng som tok vel imot oss med hagelagets leder, Anne Slettum, i spissen. Også her var vi imponert over hvor godt rhododendronplantene har klart seg.

Øystein Holmen viser fornøyd den finske rhododendronsorten *Rhododendron* 'Haaga'.

Vakker rhododendronblomstring hos Maria Håkonsen

Rhodoentusiaster diskuterer i Elverum botaniske hage.

Tilbake på hotellet var det tid for en liten strekk før det ble treretters konferansemiddag og deretter et interessant og fargerikt fagforedrag om Magnolia av Sara Brenne fra Sverige. Ta gjerne en titt på hennes hjemmeside www.brenne.se
Deltakerne var fulle av godord over den måten årsmøtehelgen ble gjennomført på. Et eneste lite skår i gleden var at bare 24 medlemmer hadde kjent sin besøkelsestid og funnet veien til Elverum. Men det kan ikke arrangørene lastes for.

Ole Jonny Larsen overrekker en plantegave som takk for besøket i Elverum botaniske hage.

Fornøyde årsmøtedeltakere. Foto: Knut Geelmuyaden

I hvilket fylke
vokser det flest ville rhododendron?

Tekst og foto om ikke annet er nevnt: Ole Jonny Larsen

Spørsmålet i overskrifta er kanskje litt merkelig for noen. Svært mange nordmenn har aldri sett ville rhododendron i norsk natur, rett og slett fordi de i det meste av landet ikke finnes. Og der de vokser, lever de gjerne på avgrensa områder og kan ofte være vanskelige å finne.

Fig.1 Ole Jonny Larsen på skogbunn med finnmarkspors i Pasvikdalen i Finnmark Foto: Kari Wiik

De to karta som er med i denne artikkelen, viser utbredelsen for de to rhododendronartene vi har i Norge, lapprose, *Rhododendron lapponicum* og finnmarkspors, *Rhododendron tomentosum.* Som det framgår tydelig av karta, har begge artene en såkalt *bisentrisk* – todelt – utbredelse. Lapprosa vokser i alle de tre nordligste fylka med hovedutbredelse i Troms og Finnmark, og så er det en ganske konsentrert populasjon i Dovreområdet. Hvorfor den har fått en slik todelt utbredelse, har vært tema for mange diskusjoner. Den nordlige bestanden i Norge har kontakt med tilsvarende bestander i det nordlige Sverige og i Finland.

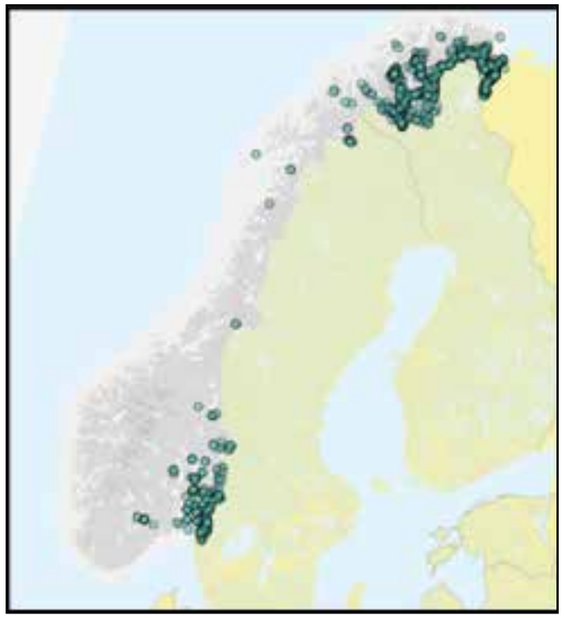

Fig. 2 *Rhododendron tomentosum,* utbredelse (fra: artsdatabanken.no)

Den sørlige bestanden på Dovre derimot, er heilt isolert fra andre bestander. En mulig forklaring kan være at den tidligere har hatt en annen utbredelse, men at den har måttet «rømme» oppover i høyden etter som klimaet ble varmere etter istida. Denne forklaringa bygger igjen på den omstridte *nunatak-teorien*, at lapprosa og andre fjellplanter kan ha overlevd istida på fjelltopper langs kysten som stakk opp av isen (nunataker) og siden bevegde seg innover i landet da isen forsvant. Dette skal kunne ha skjedd på flere kontinent og skjer på et vis på Grønland i dag i den forstand at hardføre planter kan vokse på fjelltopper som stikker opp av iskappa i kystområder.

For den andre rhododendronarten, finnmarksporsen, er utbredelsen i Norge noe annerledes, men den er også tydelig todelt. En del er konsentrert i det sørøstligste hjørnet av Norge, og aller tettest langs svenskegrensa i Østfold. Den andre delen vokser heilt i nordøst, mest i Finnmark, men også i Troms fylke. Begge disse bestandene har direkte kontakt med tilsvarende bestander i Sverige og Finland. Ellers i landet er det noen spredte bestander, men ingen på Sørlandet, Vestlandet eller Trøndelag. I hager i disse områda trives den imidlertid godt, så det kan tyde på at den har potensial til å spre seg der om fikk mulighet til det.

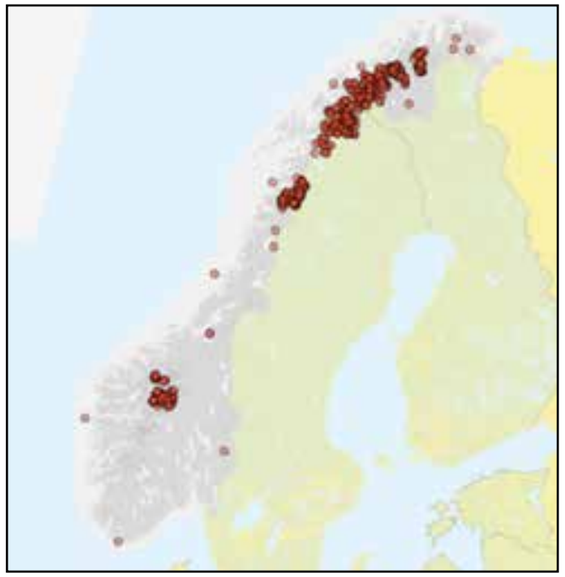

Fig. 3 *Rhododendron lapponicum,* utbredelse (fra: artsdatabanken.no)

I mai i 2023 hadde jeg gleden av å få oppleve *Rhododendron tomentosum* i naturen i Finnmark. Jeg var med kona på et møte i Kirkenes i mai, og på programmet stor busstur opp i Pasvikdalen. Der fikk vi se russiske utkiksposter på østsida av Pasvikelva, men jeg så vel så mye etter rhododendron.

Fig. 4 Frø, stiklinger og en liten plante av finnmarkspors.

De to karta er henta fra Artsdatabanken. Der kan en velge en art i norsk natur og få fram et kart som viser alle sted den er registrert. Det er ikke alltid dette samsvarer heilt med den totale utbredelsen, for der plantene er veldig vanlige, er det ikke alltid at man tar seg bryet med å registrere dem. Da jeg skulle til Finnmark, visste jeg at finnmarkspors vokste mange sted der, men karta som kom fram, var forvirrende. I selve Kirkenesområdet var det for eksempel avmerka ganske få registreringer, og ett punkt viste seg å ligge på et sted der det i dag står et kjøpesenter! Jeg tok kontakt med Remi Aleksander Nielsen for å få en forklaring, og han svarte følgende: Å lete etter *Rhododendron tomentosum* i Finnmark, er som å lete etter røsslyng på Østlandet. Den vokser overalt!

Dette viste seg langt på veg å stemme da vi var på busstur oppover i Pasvikdalen. Der oppe preger den vestlige utløperen av den eurasiske taigaen landskapet med furuskog iblanda løvtrær. Under løvtrærne var det ingen finnmarkspors å se, men så snart vi kom inn i tettere furuskog, dukket de opp og utgjorde en viktig del av undervegetasjonen (Fig. 1).

Plantene er rundt en halv meter høye og slengete. I hagen kan de klippes og får da ganske tett og fin form, særlig om de står lysåpent. De er lette å dyrke og har stor herdighet. Blomstene er hvite i tette klaser (Fig. 5).

Siden denne arten vokser i vårt eget land og på langt nær er trua av utrydding, kan vi som nordmenn gjerne samle inn frø, stiklinger og småplanter av dem. Hadde vi gått over grensa til Sverige og gjort det samme, hadde vi brutt reglene i den såkalte Nagoya-protokollen (se faktaboks).

Det viste seg at frøhusa fra året før fremdeles var fulle av frø, så jeg dryste en god porsjon ned i en liten lynlåspose. Noen stiklinger ble også høsta, og det samme ble en liten plante med rot som vokste nesten heilt inntil veien (fig. 3). Frøa er siden rensa og lagra, og noen av dem vil dukke opp på frølista vår i 2024. En av stiklingene har begynt å få røtter, og den levende planten er planta i et bed.

Men nå tilbake til spørsmålet i overskrifta. Ut fra karta til Artsdatabanken og mer og mindre kvalifisert gjetting, tror jeg det er i Finnmark fylke det vokser flest ville rhododendronplanter. Det presise antallet tar jeg ikke på meg å finne.

Den såkalte NAGOYA-protokollen har endra vilkåra for plantejegere som vil samle frø og annet materiale i naturen i land de ikke bor i selv. Den har gjort slik aktivitet mye vanskeligere, og det har redusert tilgangen på nye eller sjeldne planter til hagene våre betraktelig. Samtidig ser en når en leser teksten i faktaboksa nedenfor at motivasjonen for denne protokollen er både edel

og rettferdig og bryter med tidligere praksis da folk fra Vesten kunne dra ut og hente det de ville fra naturen i andre land og beholde inntektene av det de samla selv, i stedet for at folk i opphavslandet skulle få inntektene av det.

Fig. 5 *Rhododendron tomentosum* i forfatterens hage i Ålesund

Nagoya-protokollen

Konvensjonen om biologisk mangfold ble vedtatt på partsmøtet for konvensjonen om biologisk mangfold i Nagoya i Japan den 29. oktober 2010. Formålet med protokollen er å bevare det biologiske mangfoldet, og den er å anse som en betydningsfull global miljøavtale.

Nagoya-protokollen gjør i hovedsak to ting: For det første reguleres tilgangen til biologiske ressurser; for det andre reguleres fordelingen av gevinster knyttet til utnyttelsen av slike ressurser. På et overordnet plan bedres rettssikkerheten for både brukere og tilbydere av genetiske ressurser. Den ivaretar ikke minst urfolks og lokalsamfunns interesser i fattige land.

Protokollen fastslår at genetiske ressurser er underlagt statens suverenitet, og setter dermed visse skranker for tilgangen til slike ressurser. Det innebærer blant annet at informert samtykke eller godkjennelse og involvering fra urfolket eller lokalsamfunnet skal sikres ved tilgang til genetiske ressurser. Videre fastslås det at fordeler – inkludert økonomiske – som oppnås ved utnyttelse av genetiske ressurser skal deles på rettferdig vis med urfolket eller lokalsamfunnet. Fordelingen bør skje i henhold til en felles avtale. Protokollen sikrer også at urfolks eller lokalsamfunns rettigheter kan håndheves når kunnskapen utnyttes i andre stater.

Fra Wikipedia

Røsslyngjakt, høsten 2023

Tekst og foto hvis ikke annet er nevnt: Ole Jonny Larsen

Røsslyng, *Calluna vulgaris,* er en nydelig plante som vokser over det meste av landet, både i lavlandet og i høyfjellet. På lyngheiene ute ved kysten er den spesielt vakker og kan i blomstringstida nærmest dominere landskapet. Det jevne trykket fra vinden gjør at plantene blir spesielt tette i veksten på slike steder. Røsslyng brukes mye som hageplante og selges i store mengder på høsten under navnet høstlyng. Dette er egentlig både galt og uheldig da høstlyng i botanikken er en helt annen plante, nemlig *Erica vagans,* som hører til en annen slekt og som ikke vokser vill i Norge.

Fig. 1 Lyngheilandskap i august, Godøya utenfor Ålesund

På svensk heter røsslyng kort og godt *ljung*, på dansk *hedelyng,* på Island sier de *beitilyng* og på Færøyene *heiðalyngur.* På engelsk brukes både *heather*, *common heather* og *ling*, det siste er et ord med norrønt opphav. Ordet røsslyng viser til at planten tidligere ble brukt til fôr til hester (hest het *hross* i norrønt). Arten har også flere lokale navn. I England er *heather garden* en egen hagestil.

Røsslyng (*Calluna vulgaris*) er eneste art i *Calluna*-slekta. Den anses å være nær i slekt med *Erica*-slekta der to arter, klokkelyng (*Erica tetralix*) og purpurlyng (*Erica cinerea*), er viltvoksende i Norge. I Europa vokser røsslyng naturlig i flere land på fastlandet, dessuten på De britiske øyer og på Island, Færøyene og på Azorene. Langs vestkystene av Europa har røsslyng dominert vegetasjonen med en kulturlandskapstype som kalles lyngheilandskap. Arten er innført til Nord-Amerika, Australia, New Zealand og på Falklandsøyene. Slik utsetting av fremmede planter i naturen er omstridt, og dette har vært kritisert av botanikere og andre.

Bildet øverst i denne artikkelen er tatt i slutten av august utenfor Ålesund da røsslyngen sto på sitt flotteste. Fargen på blom-

stene varierer en del, mest innfor spekteret rosa-lilla. Men noen planter stikker seg ut med klarere farger, for eksempel mere over mot rødt eller hvitt. Dette har engelske entusiaster, både amatører og profesjonelle, gjennom tidene tatt et steg videre. De har i blomstringstida søkt i naturen etter ville røsslyngplanter med avvikende former. Først og fremst har de sett etter fargevariasjoner på blomstene, men også ulike bladfarger, varierende vekstformer, tidlig og sein blomstring og ulik herdighet. Disse har de så tatt stiklinger av, formert dem opp og gitt dem egne sortsnavn. Spesialplanteskoler på De britiske øyer kan ha lange lister, ofte over hundre varianter, med egne sortsnavn.

Gode norske hagesenter har også et godt utvalg tilgjengelig hver høst nå. Men en ting som både overrasker og provoserer er at de selger sprøytelakkerte røsslyngplanter. Noen må åpenbart mene at de ikke er fine nok fra naturens side, og da dusjer de heller på med blå, gul og oransje maling. Disse kommer ikke innenfor min hageport i alle fall!

Fig. 2 Sprøytelakkerte røsslyngplanter
Foto: www.gardenersdream.co.uk

Kan vi flytte røsslyng fra naturen og inn i hagen? Svaret er nei hvis det dreier seg om å grave store flotte planter. Det er bortimot umulig. Å ta rotskudd eller stiklinger er derimot ganske enkelt, og her dreier det seg ikke om arter som er trua i naturen.

På turen vår i august kom vi over ei stor tue med hvitblomstrende røsslyng. Den var lavtvoksende og dekket rundt en kvadratmeter. Men en skarp kniv var det enkelt å skjære løs noen lavtvoksende greiner med røtter (Fig. 3 og 4).

De ble straks lagt ned i en plastpose med litt fuktig mose rundt røttene. Vel hjemme ble de beskåret litt i toppen og potta i vanlig veksttorv. Røttene var stive og uformelige og måtte på ulike måter tvinges ned i potta, den lengste ble sågar lagt dobbelt slik at den fikk u-form under jorda! Min erfaring fra tidligere er at dette ikke spiller noen rolle. Dersom planten finner seg til rette og etablerer seg i potta, vil den snart lage røtter som fyller hele jordklumpen. For moro skyld fikk de sortsnavnet 'Godøy Kvit'.

Pottene setter jeg utendørs gjennom vinteren. Røsslyng er svært hardføre, og erfaring fra tidligere er at slike avleggere etablerer seg godt i potter selv om de står ute. Til sist vil jeg minne om at røsslyng i hagen må beskjæres kraftig hver vår. Det skal så vidt stå igjen grønt løv når en ferdig med jobben. I motsatt fall vil de bli forvokste i løpet av få år og må byttes ut.

Fig. 3 og 4

Fig. 5 Røsslyngavlegger ferdig potta

Fig. 7 Røsslyngplanter planter i lynghagen i Arboretet på Milde

Fig. 6 En liten kasse med røsslyngavleggere

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Ingrid Marie Dale	Koltveitvegen 126	5578 NEDRE VATS
Trond Gunnesen	Rødsdalen 8	1622 GRESSVIK
Jorun Sollid Hjorteland	Hjortelandsvegen 54	4134 JØSENFJORDEN
Lasse Bjørn Johannessen	Tennisveien 57	0777 OSLO
Gunvor Marit Knapstad	Rubinveien 11 A	4318 SANDNES
Tone Rødseth	Wiers-Jenssens vei 3 C	5089 BERGEN

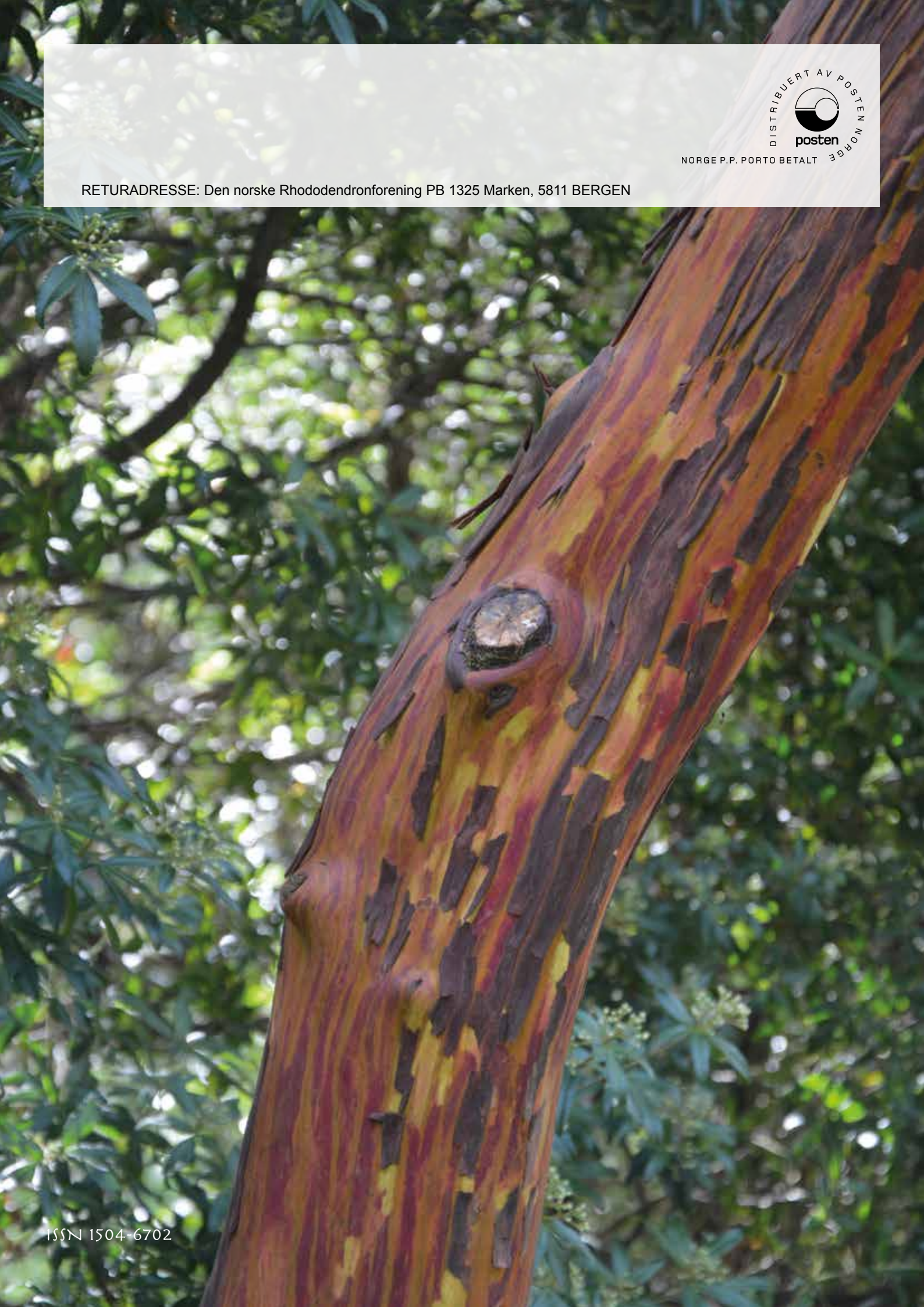

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325 Marken, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702